

Antoni Łagoda

Kult Przemienienia Pańskiego w parafii Cmolas

Rocznik Kolbuszowski 12, 123-181

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kult Przemienienia Pańskiego w parafii Cmolas¹

WSTĘP

Najstarsze sanktuaria chrześcijańskie Ziemi Świętej były poświęcone Chrystusowi. Pielgrzymi przybywający do Palestyny pragnęli przeżyć tajemnice związane z osobą Jezusa. W późniejszych wiekach kontynuowano ten zwyczaj, przenosząc go na inne tereny. W różnych miejscach, nawet z dala od Ziemi Świętej, na nowo przeżywano mękę, zmartwychwstanie czy inne tajemnice z życia Zbawiciela, wznosząc tam sanktuaria. Szczególnie, gdy miały gdzie miejsce objawienia, dla ich upamiętnienia wznoszono świątynie przyciągające rzesze pobożnych pielgrzymów².

Dziś posiadamy w Polsce wiele miejsc kultu. Są to zarówno wielkie i sławne sanktuaria, jak i liczne mniej znane, które zasłynęły dzięki czczonym w nich rzeźbom lub obrazom zwanym cudownymi bądź to łaskami słynącymi. Bowiem „obrazy, wysławiając święte tajemnice wiary, historie z *Pisma Świętego*, osoby święte i ich czyny, zwracają myśl wiernych ku zbawiennym przedmiotom; przemawiają do ich serca dzielniej częstokroć nad wszelką wymowę, wzbudzając uczucia bogobojne i tym są, mówi św. Grzegorz Wielki dla nie umiejących czytać, czym są księgi dla uczonych”³.

Wierni diecezji tarnowskiej, przygotowujący się do jubileuszu 200-lecia istnienia diecezji, kierowali swój wzrok do miejsc uświęco-

¹ Tekst stanowi nieznacznie zmodyfikowaną pracę magisterską przygotowaną na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pod kierunkiem ks. dr. Zbigniewa Wita i obronioną w roku 1986. Zmiany dotyczą m.in. pominięcia wykazu bibliograficznego i części aneksów. Podane w tekście informacje ukazują stan wiedzy i sytuację z roku 1986.

² W. Kania, *Pielgrzymki w czasach Ojców Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” [dalej: TST], 9(1983), s. 52-59.

³ P. Rzymiski, *Wykład obrzędów kościelnych*, Warszawa 1857, s. 18.

nych kultem. Należy do nich sanktuarium w Cmolasie⁴, gdzie w sposób szczególny czczony jest Chrystus w tajemnicy Przemienienia. Od pierwszych wieków chrześcijaństwa tajemnica ta była przedmiotem nauki i moralnego zastosowania w dziejach Ojców Kościoła, jednym z najulubieńszych tematów kaznodziejów wszystkich czasów, przedmiotem natchnienia wielu malarzy⁵. Sztuka chrześcijańska przedstawiała wielokrotnie chwalebne Przemienienie Pańskie⁶. Szczególnie to, co stworzył Rafael w swym dziele, należy do arcydzieł sztuki⁷.

Kontynuacją tych chlubnych tradycji jest łaskami słynący obraz w sanktuarium cmolaskim, przedstawiający chwalebne Przemienienie Pańskie. Zjawisko kultu propagowanego w tym ośrodku zasługuje na uwagę z wielu względów. Rodzą się pytania, w jakim okresie powstało sanktuarium, co wpłynęło na jego powstanie i komu zawdzięcza swój rozwój? Na uwagę zasługuje zwłaszcza historia i współczesne przejawy oddawania czci Chrystusowi oraz zakres ich oddziaływania. Odpowiedź na postawione pytania będzie istotna dla ostatecznego orzeczenia, czy istnieje podstawa do traktowania tego miejsca jako sanktuarium o zasięgu regionalnym.

Na powstanie niniejszego opracowania miały niewątpliwie wpływ osobiste związki autora z miejscowym sanktuarium. Chciał on utrwalić to, czego niejednokrotnie sam był świadkiem. Ponadto bogate fakty, nadzwyczajne wydarzenia, przejawy kultu stanowią wdzięczny materiał dla opracowań historycznych i różnorodnych dociekań naukowych. Wykorzystano je m.in. w diecezji tarnowskiej, wydając opracowania o sanktuariach i miejscach szczególnego kultu na terenie diecezji⁸.

Liczące cztery wieki sanktuarium Przemienienia Pańskiego w Cmolasie nie posiada jeszcze swego całościowego opracowania źródłowego. Istnieją jedynie kilkustronicowe, krótkie opracowania na ten temat przeprowadzone przez J. Paszendę⁹ oraz pozostające

⁴ Por. *Program duszpasterski na Jubileuszowy Rok 1985-1986*, „Currenda”, 135(1985), nr 8-11, s. 218.

⁵ A. Nowowiejski, *Przemienienie Pańskie*, w: *Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, A. Zaremba, S. Biskupski, t. 22, s. 87.

⁶ Zob. J. Kalinowska, *Przemienienie Pańskie na świętej górze*, „Tygodnik Powszechny”, 31(1977), nr 49, s. 6; *Rok Boży w liturgii i tradycji Kościoła z uwzględnieniem obrzędów i zwyczajów ludowych oraz literatury polskiej*, red. F. Marlewski, Katowice 1932, s. 197.

⁷ Tamże, s. 197.

⁸ Zob. *Sanktuaria diecezji tarnowskiej*, TST, 9(1983), s. 97-475; J. Rzepa, *Kapliczki, figury, krzyże przydrożne na terenie diecezji tarnowskiej*, Tarnów 1983.

⁹ J. Paszcenda, *Przemienienie Pańskie – Cmolasy*, w: *Sanktuaria diecezji tarnowskiej*, s. 107-109.

w formie maszynopisu opracowanie K. Skowrońskiego¹⁰, ukazujące również zarys historii parafii. Z kultem Przemienienia Pańskiego w Cmolasie związana jest ponadto praca J. Czachor¹¹, która zajmowała się renowacją portretu ks. Borowiusza wraz ze sceną, w której Chrystus ukazuje mu się jako młodemu człowiekowi.

Ten stan badań kazał podjąć poszukiwania w dostępnych materiałach Archiwum Parafialnego w Cmolasie oraz archiwach diecezjalnych. Porozrzucanie materiałów źródłowych spowodowane jest przynależnością parafii w przeszłości do różnych diecezji. Podstawowym źródłem wiadomości okazały się akta wizytacji diecezji krakowskiej zachowane w Archiwum Archidiecezjalnym w Krakowie. Cenne okazały się również informacje zawarte w księgach Archiwum Parafialnego w Cmolasie¹². Na uwagę zasługuje ponadto napis na portrecie ks. W. Borowiusza z 1646 roku informujący o objawieniu, fundacji i kulcie.

Współczesny stan opisywanego zjawiska staje się możliwy do ukazania w świetle rozmaitych dokumentów parafialnych, jak: Księga pamiątkowa¹³, Księgi ogłoszeń parafii w Cmolasie, Księgi intencji mszalnych, Teczka prośb i podziękowań z Nowenny do Przemienienia Pańskiego. Do poznania opinii o innych przejawach i formach kultu związanych z cmolaskim sanktuarium pomocne okazały się również relacje i świadectwa ustne niektórych parafian czy pielgrzymów. Ponadto korzystano z artykułów zamieszczonych w dokumentach urzędowych diecezji tarnowskiej oraz czasopismach kościelnych i świeckich.

Opracowania i dostępne materiały źródłowe okazały się w niektórych zagadnieniach dość fragmentaryczne i niezbyt obfite, niemniej dały w miarę wyczerpującą odpowiedź na podstawowe problemy postawione w pracy. W pierwszej kolejności została więc przedstawiona topografia miejscowości i historia parafii, która stanowiła podłoże duchowe dla właściwego wszczęcia i rozwoju kultu Chrystusa w tajemnicy Przemienienia. Następnie ukazano, jaki był początek i przebieg kształtowania się samego zjawiska kultu oraz jaka jest jego rola w życiu regionu. W rozdziale końcowym zwrócono

¹⁰ K. Skowroński, *Kościółek chłopskiej fundacji w glorii Pańskiego Przemienienia*, [b.m. b.r.].

¹¹ Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, J. Czachor, *Portret ks. Wojciecha Borowiusza z 1646 r. ze sceną z jego życia z 1735 r. z kościoła Przemienienia Pańskiego w Cmolasie*, Kraków 1983, mps [praca mgr.].

¹² Liber memorabilium (1885-1985); Księga łask doznanych w sanktuarium Przemienienia Pańskiego w Cmolasie 1945-1985; *Nabożeństwo do Przemienienia Pańskiego w kościółku w Cmolasie*, Tarnów 1917.

¹³ Księga pamiątkowa 1985.

uwagę na główne przejawy i formy kultu obserwowane w cmolaskim sanktuarium Przemienienia Pańskiego.

I. PODSTAWY ROZWOJU KULTU PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO W PARAFII CMOLAS

Przystępując do omawiania kultu w sanktuarium w Cmolasie, należy najpierw zbadać jego historyczne podłoże. Składa się na nie historia wsi lokowanej w XIV wieku oraz dzieje kościołów i parafii, które w pewnym sensie przygotowały grunt pod zakorzenienie i rozwój czci Przemienienia Pańskiego. Badanie dziejów kościołów poświęconych Chrystusowi Przemienionemu pozwala także przeanalizować zaangażowanie się duszpasterzy i wiernych oraz ich troskę o rozwój bezpośredniej podstawy kultu, jaką są świątynie. Kult ogniskuje się obecnie wokół łaskami słynącego obrazu przedstawiającego Przemienienie Pańskie, umieszczonego w głównym ołtarzu kościoła parafialnego.

1. Powstanie i zarys historii parafii

Cmolas położony jest w widłach Wisły i Sanu, na Płaskowyżu Kolbuszowskim o łagodnych formach ukształtowania terenu, w północnej części województwa rzeszowskiego. Dawny szlak handlowy z północy na południe wyznacza dziś wygodna szosa Radom-Rzeszów, która przecina wieś prostopadle rozciągniętą na przestrzeni 6 km¹⁴.

Tereny te obejmuje stara, niegdyś wspaniała Puszcza Sandomierska, duży obszar lasów z przewagą drzew iglastych: sosny, jodły, świerka i modrzewia¹⁵. Cmolas położony jest w jej centrum, od niej również otrzymał nazwę, która etymologicznie wywodzi się od lasu¹⁶. Najważniejsze tereny zostały zajęte z czasem pod uprawy rolne, przeważają bowiem gleby niższej klasy, piaszczyste. Jednak

¹⁴ Por. J. Paszenda, s. 107.

¹⁵ A. Zahorski, *Sandomierska Puszcza*, w: *Wielka Encyklopedia Powszechna*, Warszawa, rok wydania ??? t. 10, s. 334.

¹⁶ W ciągu wieków istniały różne nazwy miejscowości: „Czemnolasz” – J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis cracoviensis*, t. 2, Kraków 1864, s. 320; „Czimolass” – Liber visitationis Philippi Padniewski (1565), Akta wizytacji diecezji krakowskiej [dalej: AV], t. 1, s. 414; „Czmolas” – *Archiwum Książąt Lubartowiczów Sanguszków w Stawucie*, wyd. Z. L. Radziwiński, B. Gorczak, t. 2, Lwów 1888, s. 180; „Cmolas” – Liber memorabilium, s. 1.

i dziś można podziwiać fragmenty lasów puszczańskich, które zachowały się najlepiej w tym regionie¹⁷.

Wieś została założona w drugiej połowie XIV wieku przez Mieleckich¹⁸ herbu Gryf¹⁹. Według dość prawdopodobnej tradycji, już za Kazimierza Wielkiego żyła tu liczna grupa osadników. Pierwsze placówki duszpasterskie zaczęły pojawiać się na tym terenie na przełomie XIV i XV wieku²⁰. Potrzeby religijne zmusiły mieszkańców powstałej wioski do budowy własnej świątyni. Z tego też czasu pochodzą wzmianki o budowie kościoła.

Parafię erygowano w 1422 roku²¹ lub nieco wcześniej²². Przez jakiś czas parafia rozwijała się, lecz wkrótce Cmolas popadł w zależność parafialną od Mielca²³. Prawdopodobnie kościół parafialny uległ spaleni. Stan ten jednak nie utrzymał się długo. W miarę rozrastania się wsi potrzeby religijne mieszkańców rosły jeszcze bardziej, zaistniała więc konieczność budowy nowego obiektu sakralnego.

W Rzochowie 19 czerwca 1459 r. Sędziwój z Leżenic, podkomorzy sandomierski, potwierdził rozgraniczenie Mielca i Cmolasu, należących do dóbr Stanisława Mieleckiego²⁴. W trzy lata później, dnia 26 lipca 1462 r., bracia Jan i Bernard Mieleccy ufundowali kościół i uposażyli parafię, przeznaczając na ten cel okoliczne dobra ziemskie²⁵. Utworzona parafia była bardzo rozległa i obejmowała stopniowo osady, które w przyszłości powstawały w promieniu parafii. Pod koniec XV wieku parafia posiadała już własny okręg parafialny²⁶.

W początku XVI wieku wieś przeżyła falę najazdów tatarskich. Już pierwszy z nich w 1502 roku okazał się tragiczny, Tatarzy bowiem spalili kościół parafialny. Świątynia została odbudowana w ciągu kilku następnych lat przez miejscowych cieśli i stolarzy, z modrzewi i jodeł Sandomierskiej Puszczy²⁷. Przez jakiś czas na-

¹⁷ A. Zahorski, s. 334.

¹⁸ K. Skowroński, s. 3; por. J. Paszenda, s. 107; *Schematyzm diecezji tarnowskiej*, Tarnów 1983, s. 137.

¹⁹ Zob. W. Dworaczek, *Genealogia*, Warszawa 1954, tabl. 135.

²⁰ Por. B. Kumor, *Rozwój sieci dekanalnej w południowej części diecezji krakowskiej do r. 1772*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 9(1962), nr 1, s. 81-88.

²¹ K. Majewski, *Cmolas*, w: *Encyklopedia Katolicka*, Lublin 1989, t. 3, szp. 521; *Rocznik diecezji tarnowskiej*, Tarnów 1972, s. 242.

²² Por. B. Kumor, *Archidiaconat sądecki*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” [dalej: ABMK], 9(1964), s. 150.

²³ Tamże.

²⁴ *Archiwum Książąt Lubartowiczów Sanguszków*, s. 190.

²⁵ J. Paszenda, s. 107.

²⁶ B. Kumor, *Archidiaconat sądecki*, s. 150.

²⁷ K. Skowroński, s. 3.

stąpił okres względnego spokoju w życiu parafii, która rozwijała się pomyślnie. Kanonicznie wizytował ją po raz pierwszy w 1565 roku biskup krakowski Filip Padniewski²⁸. Niedługo później, 6 sierpnia 1585 r., Wojciech Borowiusz, późniejszy fundator kościoła Przemienienia Pańskiego, miał widzenie Chrystusa w otoczeniu świętych²⁹.

Parafia należała w XVI wieku do dekanatu Pilzno, a archidiakonatu sądeckiego. W pierwszych latach XVII wieku wcielona została do dekanatu Miechocin i archidiakonatu sandomierskiego³⁰. Patronat nad kościołem i parafią przeszedł zaś z rąk gryfitów Mieleckich we władztwo Lubomirskich herbu Śreniawa³¹.

W połowie XVII wieku kościół parafialny został ponownie spalony. Nie ma co do tego faktu jednomyślności. Większość autorów wskazuje, że stało się to przed rokiem 1649³², a rok ten podaje jako datę odbudowy. Inni natomiast utrzymują, że został on spalony w latach 1656-1657³³, w czasie najazdu księcia siedmiogrodzkiego Jerzego Rakoczego sprzymierzonego z królem szwedzkim Karolem Gustawem. Jedno jest pewne, iż w 1660 roku ten czwarty z kolei kościół parafialny był ukończony. Wskazuje to napis wycięty na podprożu: „Anno Domini 16+60”.

Staraniem wiernych i właścicieli miejscowości powstała budowla z drzewa, duża jak na owe czasy, mogąca pomieścić wielu ludzi³⁴. Pełniąc przez przeszło trzy wieki funkcję kościoła parafialnego, przetrwała do czasów obecnych. Wszystkich wprawia w podziw widoczna jak na dłoni solidność pracy dawnych budowniczych, a także odkrywane raz po raz nieznanne szczegóły z zakresu ówczesnych technik ciesielskiego rzemiosła. Na wieżbie dachowej

²⁸ Liber visitationis, s. 414; T. Glemma, *Wizytacje diecezji krakowskiej z lat 1510-1570*, „Nasza Przeszłość”, 1(1946), nr 1, s. 77.

²⁹ O wydarzeniu informuje napis na portrecie W. Borowiusza.

³⁰ B. Kumor, *Archidiakoniat sądecki*, ABMK, 8(1964), s. 285.

³¹ J. Paszenda, s. 107-108.

³² K. Majewski, szp. 521; *Atlas zabytków architektury w Polsce*, red. J. Łoziński, A. Miłobędzki, Warszawa 1967, s. 54; *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, red. M. Charytański, z. 13, Warszawa 1973, s. 76; Z. Jucha, *Kronika konserwatorska województwa rzeszowskiego 1975-1979*, w: *Teka konserwatorska. Polska południowo-wschodnia*, Rzeszów 1982, s. 233.

³³ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. K. Sulimirski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1, Warszawa 1880, s. 711; K. Skowroński, s. 4.

³⁴ Jest to kościół drewniany, konstrukcji zrębowej, oszalowany deskami, z małymi sobotami, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z małą zakrystią od północy, wewnątrz bogato wyposażony. Por. K. Majewski, szp. 521; K. Smoleń, *Inwentarz kultu maryjnego w diecezji tarnowskiej*, ABMK, 1(1956), s. 125-126.

zauważono dawną numerację jej elementów w postaci odpowiedniej ilości nacięć albo znów ze zdumieniem stwierdzono, że belki zrębów mają boki stykające się ze sobą, wyźłobione wklęsło po to, aby ich krawędzie przylegały do siebie bez szpar. Ta ostatnia rzecz stała się dla konserwatorów i budowniczych nową rewelacją, zjawiskiem dotąd bez precedensu³⁵.

Świątynię wykończoną i przyozdobioną konsekrował 4 sierpnia 1674 r. pod wezwaniem św. Wojciecha i św. Stanisława krakowski biskup sufragan Mikołaj Oborski³⁶. Po zwycięstwie pod Wiedniem wzniesiono w niej wielki dzwon z barokowym policem św. Józefa fundacji Józefa Karola Lubomirskiego³⁷. Od 1720 roku patronat nad miejscowością sprawowali Sanguszkowie. Szczególną troską otaczali świątynię w Cmolasie, dokonując jej renowacji. Ufundowali również wiele elementów wystroju wnętrza³⁸. W drugiej połowie XVIII wieku w Majdanie (1765)³⁹ i Trzęsówce (1788)⁴⁰, ze względu na dużą odległość od kościoła parafialnego w Cmolasie, wybudowano świątynie i uposażono parafie, oddzielając je wraz z innymi mniejszymi wioskami. Erygował te parafie biskup krakowski Kajetan Sołtyk⁴¹.

Po pierwszym rozbiorze parafia znalazła się pod zaborem austriackim. Gdy papież Pius VI bullą *In suprema beati Petri cathedra* z 13 marca 1786 r. erygował diecezję tarnowską, Cmolas pozostał w jej granicach. Trzeci rozbiór Polski i włączenie do posiadłości habsburskich Krakowa zadecydowały w głównej mierze o zniesieniu diecezji tarnowskiej. Cmolas przyłączony został do diecezji przemyskiej do 1822 roku. Od tegoż roku należał znowu do diecezji tarnowskiej z siedzibą w Tyńcu, a później w Tarnowie⁴².

Przez wszystkie lata niewoli Polska była stale obecna w życiu międzynarodowym swoją kulturą, nauką, pielęgowaniem ojczystego języka, zbrojnymi zrywami powstańczymi, krwią przelaną za wolność. W owe niekończące się zrywy, bezskuteczne, tragiczne, którymi żyli wszyscy Polacy, włączali się również parafianie cmolascy⁴³. Wzmogła się w tym trudnym okresie z różnych powodów emigracja z parafii do Stanów Zjednoczonych, Kanady, Niemiec, Francji. Główną przy-

³⁵ W. Szczerbak, *Poręby Dymarskie mają nowy kościół*, „Currenda”, 130(1980), nr 10-12, s. 343.

³⁶ Dowodem jest drewniany barokowy kartusz w zakrystii kościoła.

³⁷ K. Skowroński, s. 4.

³⁸ J. Paszenda, s. 108.

³⁹ *Rocznik diecezji przemyskiej*, Przemyśl 1984, s. 230.

⁴⁰ *Schematyzm* 1983, s. 140.

⁴¹ K. Skowroński, s. 2.

⁴² B. Kumor, *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej*, Lublin 1958, s. 61-65, 75, 140-147.

⁴³ Por. J. Paszenda, s. 109.

czyną opuszczania własnej Ojczyzny było poszukiwanie chleba lub wolności. Potomkowie ich, razem z nową falą emigracji w XX wieku, dali znać o sobie ofiarnością na nowy kościół parafialny budowany po II wojnie światowej⁴⁴.

I wojna światowa nie oszczędziła wioski i parafii. Wielu ludzi zginęło, zaś w wyniku działań wojennych spłonęło 98 domów mieszkalnych wraz z zabudowaniami gospodarczymi⁴⁵. II wojna światowa pochłonęła nowe ofiary i przyniosła następne straty materialne. W czasie potyczki wojsk niemieckich z cofającymi się oddziałami polskimi spaliła się doszczętnie od pocisku artyleryjskiego wikarówka w Cmolasie z całym jej wyposażeniem: salą parafialną, biblioteką, organistówką⁴⁶. Na zawsze w pamięci mieszkańców Cmolasu pozostał dzień 8 grudnia 1942 r., kiedy to Niemcy urządzili łapankę. Byli zabici i ranni, wiele osób wywieziono do obozów zagłady i obozów pracy. W obozie oświęcimskim zginął jeden z wikariuszy, ks. F. Drwał⁴⁷.

Lata okupacji niemieckiej zniszczyły parafię, a szczególnie należące do niej wsie: Hadykówkę, Poręby Dymarskie i Jagodnik. Te tereny obejmował bowiem poligon wojenny Wehrmachtu – Dęba⁴⁸. Wysiedlono ludność z tych wsi, gospodarstwa wraz z zabudowaniami upaństwowiono, opuszczone niszczały, nie mając swoich gospodarzy. Ludność mieszkała po stajniach, strychach najbliższych wsi, nie objętych wysiedleniem. Nędza materialna i epidemie pochłonęły wiele ofiar. W domu Zgromadzenia Sióstr Służebniczek w Cmolasie wraz z organizacją „Caritas” organizowano pomoc przez blisko cztery lata do 1944 roku. Działała kuchnia, która wydawała do 180 obiadów dziennie. Zajmowano się również potrzebującymi pomocy medycznej oraz pielęgnowaniem chorych⁴⁹.

Z pożogi wojennej obydwie drewniane, XVII-wieczne kościoły ocalały, mimo pożaru w bliskim ich sąsiedztwie. Liczyły jednak po trzy wieki, powstała więc myśl budowy nowego kościoła parafialnego. Wybudowano go w latach 1957-1961, obok kościoła pw. Przemienienia Pańskiego⁵⁰. Stary kościół parafialny pw. św. Wojciecha i św.

44 Tamże.

45 Liber memorabilium, s. 9.

46 Tamże, s. 11; J. Pachowicz, *Wspomnienia pośmiertne. Śp. ks. mgr Wojciech Urbaś*, „Currenda”, 127(1977), nr 5-8, s. 208.

47 Parafia uczciła pamięć poległych i pomordowanych uroczystą sumą, odsłonięciem i poświęceniem tablicy pamiątkowej w nowej świątyni w 1983 roku.

48 Por. S. Kosiorowski, *Chłopi kolbuszowscy w walce z okupantem*, w: *Ruch ludowy na rzeszowszczyźnie*, red. S. Jarecka-Klimowska, Lublin 1967, s. 300-304.

49 Liber memorabilium, s. 11; A. Szelegiewicz, *Służebniczki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej*, Lublin 1984, s. 143.

50 Liber memorabilium, s. 2.

Stanisława, stojący na małym wzniesieniu w otoczeniu starych lip, został przeniesiony w 1979 roku do wsi Poręby Dymarskie należącej do parafii. Prace demontażowe i montażowe konstrukcji drewnianej kościoła zrealizowała pod nadzorem konserwatorskim grupa miejscowych cieśli. Odkryto wówczas wewnątrz kościoła pod późniejszą warstwą tynku polichromię o wysokich walorach artystycznych wykonaną w technice temperowej bezpośrednio na belkach zrębu z około 1670 roku⁵¹.

Przeniesiony kościół posadowiono na betonowych fundamentach, natomiast oryginalne fundamentowanie pozostawiono na miejscu, zabezpieczając je zadaszeniami z zamiarem zachowania ich w charakterze „świadków” pierwotnej lokalizacji kościoła. Kościół ten, jako zabytek pierwszej klasy, zaliczany do największych z zachowanych na terenie kraju XVII-wiecznych, drewnianych budowli sakralnych, starannie odrestaurowany, używany jest dalej na cele kultowe⁵².

Po przeniesieniu kościoła do Poręb Dymarskich i erylowaniu tam parafii pragnienie posiadania własnego ośrodka kultu wzmożło się u mieszkańców innych wsi należących do parafii. Wychoząc naprzeciw tym potrzebom, zaplanowano wybudowanie kaplic w Mechowcu, Hadykówce, Zarębkach. W niedzielę 17 października 1982 r. odbyła się uroczystość poświęcenia i wmurowania kamienia węgielnego pod kaplicę w Mechowcu, której dokonał bp Piotr Bednarczyk⁵³. Obecnie okazała kaplica jest już pokryta blachą i pozostały jedynie prace wykończeniowe. W szybkim tempie wybudowano kaplicę we wsi Hadykówka. Została ona uroczystie poświęcona 30 czerwca 1985 r. przez bpa Józefa Gucwę⁵⁴. Trwają konsultacje co do budowy kaplicy we wsi Zarębki.

Jak wynika z powyższego przeglądu dziejów parafii, historia jej jest bogata. Często była napadana, palona i grabiona. Jest jednak znana w okolicy, posiadała bowiem wiele świątyń, a obecnie posiada ich dwie, wzniesione w związku z kultem Chrystusa w tajemnicy Przemienienia.

2. Fundacja i dzieje kościołów pw. Przemienienia Pańskiego

Mieszkańcy parafii korzystają obecnie z posługi dwóch kościołów. Powstały one wraz z rozwijającym się kultem Przemienie-

51 W. Szczerbak, s. 341; Z. Jucha, s. 233-234.

52 Tamże, s. 233.

53 Zob. K. Trybuła, *Poświęcenie i wmurowanie kamienia węgielnego pod kaplicę w Mechowcu*, „Currenda”, 133(1983), nr 5-8, s. 202-204.

54 Teczka ogłoszeń 1984-1985.

nia Pańskiego. Zwrócenie uwagi na ich dzieje pozwala zobaczyć tło religijne parafii cmolaskiej i okolic, w ramach którego kształtował się i przeżywa obecnie swój rozwój kult Chrystusa w tajemnicy Przemienienia.

a) Kościół szpitalny

Fundatorem pierwszego kościoła pw. Przemienienia Pańskiego, zwanego dziś „cudownym kościółkiem”, był ks. Wojciech Borowiusz⁵⁵. Objawienie się Chrystusa tak głęboko zapadło w jego świadomości, że w tym miejscu uczynił fundację kościoła i szpitala. Dokładnie o tych wydarzeniach informuje napis na portrecie fundatora wraz ze sceną przedstawiającą moment objawienia, które przeżył w dzieciństwie. Jest to kompozycja dwóch obrazów⁵⁶, oddzielonych w poziomie banderolą z dziesięcioliniowym napisem objaśniającym

⁵⁵ Wojciech Borowiusz, s. Stanisława, wymieniany w źródłach jako Borowski, Borecki, Borecius, Borovius, Boronius, Borowicz. Urodził się w 1572 roku w Cmolasie, w rodzinie szlacheckiej, pieczętującej się herbem Hołobok. Idąc ze szkoły parafialnej 6 sierpnia 1585 r., miał widzenie na niebie „Pana Jezusa z rozciągniętymi rękami”. W 1593 r. zapisał się na studia w Akademii Krakowskiej. Na tejże Akademii zdobył bakalaureat sztuk wyzwolonych, a następnie mianowany został magistrem sztuk wyzwolonych i doktorem filozofii. Wykładał na Akademii Krakowskiej arytmetykę, następnie objaśniał pisma Arystotelesa i Cyserona. Od 1608 roku pełnił obowiązki dziekana Wydziału Filozoficznego Akademii Krakowskiej. W 1619 roku został doktorem i profesorem św. teologii oraz kanonikiem kolegiaty św. Floriana na Kleparzu. Napisał dwie rozprawy teologiczne: *Quaestio de peccato originali* i *Quaestio theologica de formali causa iustificationis*. Został prowizorem bursy krakowskiej „Jeruzalem”, piastował też godność dziekana Wydziału Teologicznego. W 1633 r. należał do komisji składającej się z 12 członków – delegatów Akademii powołanych przez Sejm, mających rozpatrzyć spór z Jezuitami. W rok później został proboszczem kolegiaty św. Floriana na Kleparzu. Piastował czterokrotnie godność rektora Akademii Krakowskiej, był kaznodzieją na zamku krakowskim. Odznaczał się powagą obyczajów, miłością i szlachetnymi dziełami w ozdabianiu kościołów i budowie domów dla pielgrzymów. Rozdał cały majątek biedakom. Zmarł 13 lipca 1646 r. w Krakowie. Pozostawił testament, który dotyczy fundacji kościoła pw. Przemienienia Pańskiego i szpitala dla ubogich w Cmolasie. Szerzej o jego życiu i działalności zob. J. Czachor, s. 5-6.

⁵⁶ Malowidło zostało wykonane w technice olejnej na podobrazii płóciennym. Składa się z dwóch obrazów połączonych razem w poziomie, tworząc format stojącego prostokąta. Górna część obrazu – portret – została wykonana w 1646 roku przez nieznanego artystę, prawdopodobnie w Krakowie. Jest to dzieło warsztatowe. Dolna część obrazu – scena z życia portretowanego, ukazująca objawienie się Chrystusa młodemu Borowiuszowi, została wykonana w 1735 roku. Jest dziełem nieznanego

opis widzenia. Na banderoли znajduje się data objawienia: 6 sierpnia 1585 r. oraz daty powstania obrazów.

Napis w pełnym brzmieniu jest następujący: „Prześwietny Ś. P. X. WOJCIECH BOROWIUSZ S. Theologiey Doctor, Proboszcz Krakowskiej Kollegiaty Ś. Floriana na Kleparzu, fundator tego kościoła. Ten będąc chłopięciem w lat 13, y tu w Cmolasie do szkoły chodząc, gdy dnia 6 sierpnia R. P. 1585 szedł ze szkoły, dwie albo trzy godziny przed wieczorem. I nad tym mieyscem, gdzie teraz kościółek Przemienienia Pańskiego. Obaczył otworzone Niebo i Pana Jezusa z rozciągnionymi rękami (w wielkiej jasności) około którego było wiele świętych. I to widzenie trwało kilka pacierzy. Czego będąc pamiętny na tym mieyscu Kapliczkę wystawił y Szpital dla Ubogich y Fundację uczynił. R. 1646. Na tym zaś mieyscu ludzie różnych Łask Boskich z pociechą doznają”⁵⁷.

W początkach XVII wieku, jak wskazuje powyższy napis, wybudowano w miejscu objawienia małą kaplicę⁵⁸. Następnie z fundacji ks. W. Borowiusza wzniesiono w 1646 roku kościół szpitalny pw. Przemienienia Pańskiego⁵⁹ wraz z domem dla ubogich⁶⁰. Wykończoną, wewnątrz pomalowaną i przyozdobioną świątynię konsekrował w 1674 roku krakowski biskup Mikołaj Oborski⁶¹.

Podczas najazdu szwedzkiego kościół ocalał, lecz został ograbiony z kosztowności⁶². Odnowienia świątyni dokonał w 1735 roku książę Paweł Sanguszko. Ufundował srebrną sukienkę na obraz Przemienienia Pańskiego i ozdobił wnętrze, fundując krucyfiks na tęczy,

malarza, który namalował go niewątpliwie na miejscu w Cmolasie i był autorem wspólnej aranżacji obrazu z portretem. Tamże, s. 7-8.

⁵⁷ Informacja jako jedyna zachowała się na obrazie, który był eksponowany w kościele szpitalnym i jest do dziś przekazywana w tradycji ustnej wśród okolicznej ludności. Tamże, s. 7.

⁵⁸ Skowroński podaje datę budowy pierwszej kaplicy bez wskazania źródła tej wiadomości 29 listopada 1630 r. Cyt. za: J. Paszenda, s. 108; por. *Visitatio Constantini Feliciani Szaniawski* (1727), AV, t. 22, s. 79.

⁵⁹ *Visitatio Petri Gembicki* (1646), AV, t. 7, k. 30; K. Majewski, s. 242; K. Skowroński, s. 2. Kościół „drewniany, zrębowy, szalowany, kryty blachą, z wieżą konstrukcji słupowej. Jednonawowy, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, przy którym od północy zakrystia”; por. *Rocznik 1972*, s. 243.

⁶⁰ „Szpitalem był drewniany domek o dwóch izbach, w którym mieszkało zwyczajnie 8 osób. Jego uposażenie stanowiły <<sumy szpitalne>> zapisane w latach: 1646, 1682 i 1742. W połowie XVIII wieku szpital utrzymywał 12 ubogich. Przed 1764 rokiem domek przebudowano i odtąd mieścił dużą izbę z przedsiönkiem i 5 małych izdebek. Fundację szpitalną skasował Józef II po zajęciu Galicji, a domek przetrwał do połowy XX wieku, usunięty w związku z budową nowego kościoła”. J. Paszenda, s. 108.

⁶¹ Tamże; *Rocznik 1972*, s. 243.

⁶² J. Czachor, s. 7.

plaskorzeźbę Matki Bożej w prezbiterium oraz polichromię stropu⁶³. W dobie józefinizmu pod zaborem austriackim kościół ograbiono ponownie. Tym razem łupem padł również sprzęt kościelny i liczne wota⁶⁴. Otaczany troskliwą opieką duszpasterzy i parafian, którzy nigdy nie żalowali sił i środków na renowację, przetrwał do dziś jako „świadek” pobożności ludu i kultu Przemienienia Pańskiego. W nim to od początku doznawał czci cudowny obraz Chrystusa Przemienionego aż do 1972 roku, kiedy to uroczystie został przeniesiony do wybudowanego obok nowego kościoła parafialnego.

b) Kościół parafialny

Na potrzebę budowy nowego kościoła w parafii Cmolas wskazał już bp Edward Komar, który wizytował ją w roku 1936⁶⁵. Z zamiarem tym nosił się ks. Melchior Zapała, czyniąc pewne przygotowania, lecz trudne lata międzywojenne, wojna i wreszcie śmierć przekreśliły jego plany⁶⁶. Przybyły w 1940 roku nowy proboszcz ks. Stanisław Jagła tuż po zakończeniu wojny przystąpił do przygotowań. Pierwsze zebranie rady parafialnej odbyło się 14 października 1945 r.⁶⁷ Inicjatywa znalazła gorące poparcie duchowieństwa i wiernych.

Plan budowy rozpoczęto od wydzierżawienia terenu i założenia cegielni. Kupiono motor, ceglarę i urządzono produkcję mechaniczną. Cegielnia ruszyła w 1950 roku. Okazało się później, że było to bardzo trafne posunięcie, a miejsce wybrane pod cegielnię szczęśliwe⁶⁸. Do obsługi cegielnia potrzebowała dziennie 20 osób, którzy mogli przez dzień wyprodukować 10-15 tysięcy cegieł. Pracowali mieszkańcy wszystkich wiosek należących do parafii: Cmolasu, Hadykówki, Zarębek, Mechowca i Poręb Dymarskich. Proboszcz pracował razem z parafianami⁶⁹.

Wielki zapal parafian został jednak zahamowany. Władze wojewódzkie zatrzymały cegielnię w 1951 roku, nie pozwolono również magazynować cegły. Czyniono różne starania u władz powiatowych,

⁶³ „Quasi a nova redice redificata scandulis tota ab extra et per paride-stecta cum signatura appensa in honorem Transfigurationis Domini Nostri Jesu Christi consecrata”. *Visitatio Joanis Alexandri Lipski 1736-1738*, AV, t. 25, s. 336.

⁶⁴ *Liber memorabilium*, s. 6-7.

⁶⁵ *Tamże*, s. 13.

⁶⁶ Relacja ustna, A. Mokrzycki, Cmolas 5 sierpnia 1983 r.

⁶⁷ *Liber memorabilium*, s. 12-13. Celem usprawnienia budowy kościoła wybrano komitet składający się z 40 osób cieszących się autorytetem w parafii. W każdą niedzielę po sumie jego członkowie gromadzili się, aby omówić plan pracy na najbliższy tydzień.

⁶⁸ *Tamże*, s. 13.

⁶⁹ *Tamże*, s. 14.

wojewódzkich, w Wydziale Wyznań w Warszawie, w Radzie Państwa, zbierano podpisy. Ksiądz proboszcz pisał osobisty list do prezydenta B. Bieruta. Wysiłki te okazały się bezskuteczne, cegielnię zamknięto, odmówiono pozwolenia na budowę⁷⁰. W obawie, by zmagazynowanej cegły władze nie skonfiskowały, proboszcz rozdał w depozyt parafianom 300 tysięcy sztuk cegły z prośbą o przechowanie. Istotnie w niedługim czasie komisja państwowa przyjechała szukać cegły, lecz nie znalazła nic na cegielni oprócz pustych szop⁷¹.

W latach 1951-1957 cegielnia opustoszała, szopy powywracały się, powstały duże straty. Wśród parafian panowało rozgoryczenie. W 1957 roku cegielnię przejęła spółdzielnia powiatowa „Jedność” pod warunkiem, że jeśli parafia otrzyma pozwolenie na budowę kościoła, zostanie ona zwrócona. W niedługim czasie, po „październiku polskim” w 1956 roku, parafia otrzymała pozwolenie na budowę. Dnia 9 lipca 1957 r. odebrano cegielnię spółdzielni „Jedność”, zremontowano i rozbudowano piec kręgowy, który mógł teraz pomieścić 50 tysięcy cegieł naraz oraz wybudowano sześć nowych szop do jej suszenia i magazynowania⁷².

Budowę rozpoczęto w dniu 11 lipca 1957 r. wykopami pod fundamenty. Kamień węgielny poświęcił i położył pod świątynię w niedzielę 21 września 1956 r. bp Michał Blacharczyk, sufragan tarnowski⁷³. Projekt opracował inż. Józef Borut z Gorlic, a pracami kierował Stanisław Boratyński z Ryglic k. Tuchowa. W ciągu czterech lat położono fundamenty, wzniesiono mury, założono strop i przykryto kościół. Cegłę wybierano najlepszą i wyszło jej około miliona sztuk⁷⁴.

Poświęcenia nowej świątyni dokonał 5 listopada 1961 r. bp Michał Blacharczyk. Właściwa budowa trwała cztery lata, pięć miesięcy i szesnaście dni. Świątynię w stanie surowym ukończono 21 listopada 1961 r. W tym dniu komisja prawem budowlanym przepisana odebrała prace i pozwoliła na używanie kościoła⁷⁵. Najwięcej ofiar w formie pieniężnej wpłynęło na kościół od rodaków z zagranicy. Utworzyli komitet pomocy i różnymi drogami przesyłali

⁷⁰ Tamże, s. 15.

⁷¹ Tamże: „Gdy pytano księdza proboszcza, gdzie cegła, odpowiedział <<Ludzie rozebrali cegłę jak swoją, skoro władze nie pozwoliły budować kościoła>>”.

⁷² Tamże, s. 16.

⁷³ Tamże, s. 12.

⁷⁴ Tamże, s. 17-18.

⁷⁵ Tamże, s. 12. „Na powstanie nowego kościoła złożyła się żywa wiara księdza proboszcza i parafian, która pchała do ofiar, poświęcenia. Założenie cegielni parafialnej, praca parafian godna podziwu i zachęcająca swoim widokiem zarówno w cegielni, jak i przy budowie świątyni”; relacja ustna, S. Jagła, Cmolas 28 grudnia 1984 r.

swoje ofiary na jego budowę. Wielu ofiarodawców przekazywało ofiary anonimowo. Z tych, których znamy, największym okazał się Michał Wójcik, rodak cmolaski mieszkający w Stanach Zjednoczonych⁷⁶.

Po ukończeniu kościoła w listopadzie 1961 roku wydział przemysłu powiatowego znów zaplombował cegielnię, dając do zrozumienia, aby ksiądz proboszcz, który był inicjatorem i kierownikiem cegielni, usunął się z zarządu. Tak też uczynił, choć cegielnia mogła się przyczynić do odbudowy okolicy i wesprzeć też materialnie wykończenie świątyni⁷⁷. Budowany kościół miał więc nie tylko wielu zwolenników i dobrodziejów. Znaleźli się i ci, którzy starali się go zniweczyć lub przynajmniej przeszkadzać w jego powstaniu. Wspomnieć należy o dwóch artykułach niezbyt przychylnych budowie, które ukazały się w lokalnej prasie⁷⁸. W dniach 10-17 grudnia 1961 r. odbyły się w kościele pierwsze misje święte. Parafianie dziękowali Bogu uroczystą sumą i nabożeństwem za szczęśliwe ukończenie budowy. Proboszcz zapisał pod tą datą: „niech głosi chwałę Pana Jezusa Przemienionego, niech świadczy o wierze i miłości Boga tego pokolenia, które mimo trudności wzniosło tę świątynię”⁷⁹.

Przystąpiono teraz do wyposażenia wnętrza świątyni. Zdjęto dwa dzwony z wieży przy starym kościele parafialnym i zawieszono je na wieży nowego kościoła razem z trzecim, ufundowanym przez J. Mokrzycką w 1961 roku⁸⁰. Założono radiofonizację, wykonano z kamienia główny ołtarz, w którym umieszczono tymczasowo drewnianą, barokową rzeźbę przedstawiającą Chrystusa Przemienionego, wykonaną przez nieznanego artystę w XVII wieku. Wykonane zostały również z kamienia tymczasowe ołtarze boczne. Położono posadzkę, wyposażono kościół w nowe ławki. Następnie umieszczono w nim witraże, żyrandole oświetleniowe, ambonę, stacje Drogi Krzyżowej, płaskorzeźby przedstawiające tajemnice różańcowe.

Wokół kościoła dokonano niwelacji terenu. Wykonano drenowanie, odwodnienie i odpływy. Ogrodzono i uporządkowano plac kościelny, urządzono drogę procesyjną, zasadzono kwiaty⁸¹. W latach 1965-1966 kościół został pomalowany według projektu Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie pod kierunkiem Waclawa Taranczewskiego. Poświęcenia polichromii dokonał bp Jerzy Ablewicz 4 września 1966 r., wyrażając uznanie i podziękowanie dla parafian i grupy artystów za ofiarną pracę i okazałe dzieło. W rok później

⁷⁶ Por. Liber memorabilium, s. 14, 22.

⁷⁷ Tamże, s. 17.

⁷⁸ Tamże, s. 18.

⁷⁹ Tamże, s. 17.

⁸⁰ Tamże, s. 18. Wtedy to zważono dzwony. Wazą odpowiednio: 400, 360 i 220 kg, tworzą trójdzwięk g, h, d.

⁸¹ Relacja ustna, S. Jagła.

zamontowano 26-głosowe organy, które wykonała firma Tadeusza Rajkowskiego z Włocławka. Uroczyście poświęcił je bp Karol Pękała w niedzielę 8 października 1967 r.⁸² Do tak urządzonej świątyni w 1972 roku przeniesiono z kościoła szpitalnego czczony od wieków cudowny obraz Przemienienia Pańskiego i umieszczono na ścianie nad głównym ołtarzem⁸³.

W latach 70. Przy kościele została urządzona i pomalowana kaplica ku czci Matki Bożej. Wybudowano ponadto ołtarz polowy, przy którym odprawiano główne nabożeństwa w uroczystości odpustowej⁸⁴. Wzniesiono na metalowej dzwonnicy wielki dzwon fundacji Michała Wójcika o wadze całkowitej 3.650 kg. Dzwon ten pw. św. Michała poświęcił 10 sierpnia 1975 r. w odpust Przemienienia Pańskiego bp Władysław Bobowski⁸⁵. Wybudowano nowy, okazały ołtarz główny z marmuru i metaloplastyki wraz z mechaniczną zasuwą, w którym umieszczono obraz Przemienienia Pańskiego. Przebudowano również ołtarze boczne, umieszczając w nich obrazy Serca Pana Jezusa i Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Ołtarze poświęcił bp Piotr Bednarczyk podczas odpustu Przemienienia Pańskiego w roku świętym 1985⁸⁶.

Tego też roku przystąpiono do rozbudowy sanktuarium i przygotowań związanych z jubileuszem 400-lecia objawienia Pana Jezusa Wojciechowi Borowiuszowi przypadającym na rok 1985. W dniach 4 i 11 lutego 1984 r. zasypano piaskiem stawek znajdujący się w pobliżu kościoła od strony zachodniej. Wykonano prace ziemne i utwardzono gruzem teren pod przyszły parking przeznaczony głównie dla potrzeb sanktuarium⁸⁷. Rozpoczęte zostały również prace przygotowawcze, uwzględniające powiększenie placu przykościelnego, na którym dla celów kultowych mógłby stanąć większy ołtarz polowy wraz z urządzeniami towarzyszącymi, arkady z konfesjonalami, stacje Drogi Krzyżowej⁸⁸.

Położono fundamenty pod ołtarz polowy, wzniesiono mury, założono stropy. Dzięki ofiarnej pracy parafian budowlę ukończono w stanie surowym w 1985 roku⁸⁹. Centralną część ołtarza stanowi

⁸² Liber memorabilium, s. 19-21.

⁸³ Tamże, s. 23.

⁸⁴ Relacja ustna, S. Jagła.

⁸⁵ Liber memorabilium, s. 22.

⁸⁶ Relacja ustna, J. Kosiorowski, Cmolas 4 września 1984 r.

⁸⁷ Liber memorabilium, s. 23.

⁸⁸ Por. K. Orlewski, *Realizacyjny plan zagospodarowania działki kościoła w Cmolasie*, Rzeszów 1984, s. 1.

⁸⁹ Tamże, s. 2: „Ołtarz ma stanowić płyta żelbetonowa na murowanych filarach, wzmocnionych trzpieniami żelbetowymi z dachem w centralnej części dwuspadowym, zaś w bocznych skrzydłach jednospadowym o konstrukcji drewnianej, krytych blachą ocynkowaną. Facjaty ołtarza i skrzydeł

podium do odprawiania nabożeństw, zaś skrzydła boczne przeznaczone są dla asysty i chóru. Piętrzące się podium ołtarza ma na celu zapewnienie właściwej widoczności z perspektywy kilkudziesięciu metrów, jak również uzyskanie odpowiedniej dominacji dla kopii obrazu objętego kultem, która na uroczystości odpustowe jest wynoszona procesyjnie z kościoła parafialnego⁹⁰.

Całkowite ukończenie budowy ołtarza planowane jest na główną uroczystość całorocznego jubileuszu Przemienienia Pańskiego w 1986 roku. Rozwój sanktuarium pociąga więc za sobą konieczność ciągłego prowadzenia prac budowlanych, które księża proboszczowie i wierni parafii ofiarnie podejmują. Dzięki temu cmolaskie sanktuarium staje się coraz bardziej funkcjonalne i przyciąga coraz liczniejsze rzesze czcicieli Chrystusa Przemienionego w Jego cudownym wizerunku.

3. Analiza ikonograficzna obrazu

a) Opis obrazu

Łaskami słynący obraz Przemienienia Pańskiego z kościoła parafialnego w Cmolasie malowany jest techniką olejną na płótnie. Ma on kształt prostokąta o wymiarach 215 x 145 cm. Przedstawia Przemienienie Pańskie na górze Tabor w otoczeniu proroków Mojżesza i Eliasza, w obecności trzech Apostołów: Piotra, Jakuba i Jana. Płaszczyzna obrazu dzieli się kompozycyjnie na dwie strefy: niebieską i ziemską. Ta pierwsza dominuje w obrazie kolorem i bogatą treścią.

Na szczycie góry, na obłoku składającym się z kilku chmurek, stoi, jakby zstępujący z góry, Chrystus Przemieniony, przedstawiony frontalnie w rozwianej białej szacie, lekko skierowany do Mojżesza. Chrystus rozmawia z prorokiem, prawą rękę ma ugiętą w łokciu, podniesioną do góry w geście błogosławieństwa, lewą rękę ma opuszczoną w dół, skierowaną w bok. Wskazuje palcami na proroka Eliasza. Palce rąk są długie. Głowa Chrystusa w kształcie podłużnym zwrócona trzy czwarte w lewo, osadzona na krótkiej szyi, przechodzącej w spadziste ramiona, okryte suknią z małym owalnym wycięciem pod szyją. Twarz o regularnych rysach, lekko zapadniętych policzkach i wystających kościach policzkowych, czoło wysokie, nos prosty, długi, usta krótkie, okolone zarostem składającym się z wąsów i krótkiej, rozdzielającej się brody. Oczy nieduże, płytko osadzone pod wysokimi, prosto zarysowanymi, cienkimi brwiami,

bocznych mocno gzymsowane, okuwane blachą, całość tynkowana na gładko w kolorze szarym”.

⁹⁰ Tamże, s. 1-2.

o wzroku skierowanym w dal. Pod oczami występują cienie. Włosy jasno blond są długie, lekko falujące, opadają na ramiona. Za głową jest żółta gloria. Chrystus ubrany jest w białą suknię z zarzuconą przez piersi szatą, rozwianą za plecami w formie kolistej i przechodzącej na obłoki, mocno pofałdowanej przez powiew wiatru z lewej strony, tak że jest odsłonięta prawa noga poniżej kolana. Odzienie ma refleksy w bieli – różowe i niebieskie, cienie są głębokie i ciemne w pofalowaniach. Cały Chrystus jest w glorii złotej z promieniami wokół postaci o powtarzającym się motywie – trzy promienie i jasny pas⁹¹.

Po prawej stronie Chrystusa, na chmurze składającej się z kilku obłoków, przykłęka Mojżesz z tablicami na piersiach. Prawą ręką podtrzymuje je od dołu, lewą ręką jednym palcem wskazuje na początkowe przykazania. Jest zwrócony trzy czwarte w prawo, ubrany w brunatną suknię z długimi rękawami. Szata błękitna przechodzi od szyi na plecy i w dół, następnie na kolana i nogi, tak że widoczna jest bosa prawa stopa. Na szacie występują liczne pofałdowania, cienie są w kolorze granatowym. Głowa zwrócona trzy czwarte w prawo, podniesiona do góry. Twarz człowieka starego, dość szeroka, o szerokim czole przechodzącym w łysinę, wystające kości policzkowe, nos gruby, zadarty do góry, usta grube, okolone siwym zarostem składającym się z wąsów i krótkiej, rozdzielającej się brody. Oczy ciemne, umieszczone pod grubymi brwiami, szeroko rozstawione, rozwarte, patrzące na twarz Chrystusa. Włosy siwe, falujące opadają z czubka głowy na ramiona, prawe ucho małe, odstające jest całe widoczne⁹².

Prorok Eliasz klęczy na obłokach symetrycznie do Mojżesza, po lewej stronie Chrystusa. Klatkę piersiową ma zwróconą trzy czwarte w lewo, głowa i nogi są widoczne z boku. Ręce lekko ugięte, wyciągnięte przed siebie. Prawa w geście błogosławieństwa, lewa skierowana do widza, z dłonią widoczną od wewnątrz w geście odpychania. Głowę ma widoczną z profilu, osadzoną na krótkiej, żylastej szyi. Twarz pociągła, szczupła, czoło wysokie, przechodzące w całkowitą łysinę. Nos gruby, krótki; usta zasłonięte wąsami długimi, łączącymi się z długą brodą. Oko szeroko rozwarte pod grubą brwią, patrzące na twarz Chrystusa. Ubrany jest w długą, różową suknię z długimi rękawami, przez prawe ramię ma zarzuconą ciemnozieloną szatę, opasującą lewy bok pod ręką. Ma widoczne z boku dwie bose stopy⁹³.

Poniżej szczytu góry są przedstawieni w całej postaci trzej

⁹¹ J. Czachor, *Opis treściowo-formalny i kolorystyczny obrazu Przemienienia Pańskiego na górze Tabor w Cmolasie*, Kolbuszowa 1985, s. 4-5.

⁹² Tamże, s. 4.

⁹³ Tamże, s. 4-5.

Apostołowie, w pozycji klęczącej na jedno kolano, z głowami wzniesionymi do góry. Od lewej strony obrazu Apostoł Jakub zwrócony w trzech czwartych w prawo, klęczy na lewym kolanie. Jest najbardziej przerażony widokiem. Lewą rękę ma zgiętą w łokciu i uniesioną do góry, z dłonią rozwartą o długich palcach, widoczną od zewnątrz w geście osłaniania się. Prawą rękę ma opuszczoną w dół i odchylną w bok z dłonią rozwartą. Głowa Apostoła widoczna jest z prawego profilu, osadzona na długiej szyi. Twarz charakteryzuje się przedłużonym kształtem o wysokim czole, lekko zapadniętym policzku, nos długi, prosty, ostro zakończony. Usta ma wąskie, rozchylone, okolone ciemnym zarostem, złożonym z wąsów i krótkiej brody. Oko nieduże z głębokim cieniem pod nim, o wzroku skierowanym do góry na Chrystusa. Włosy ma krótkie, przycięte tak, że widoczne jest całe długie ucho. Ubrany jest w długą suknię koloru sieni naturalnej, na którą ma zarzuconą szatę piaskowego koloru, przechodzącą przez prawe ramię na plecy i bokiem pod ręką prawą na nogę, drugi koniec szaty zwisa z lewego ramienia⁹⁴.

Obok klęczy na prawym kolanie św. Piotr, zwrócony w trzech czwartych w lewo, prawą ręką opiera się o górę, lewą rękę z rozwartą dłonią ma wspartą na lewym kolanie. Głowę ma podniesioną do góry, ujętą z lewego profilu, osadzoną na krótkiej, chudej szyi. Jest ukazany w momencie mowy. Twarz charakteryzuje się podłużnym kształtem o wysokim czole przechodzącym w łysinę, zapadniętym policzkiem, widoczna wyraźnie kość policzkowa. Nos ma prosty, gruby, krótki. Usta rozwarte, okolone siwym zarostem, złożonym z wąsów i krótkiej brody. Oko o kształcie podłużnym, wzrok skierowany do góry. Resztki siwych włosów występują wyraźniej za uchem. Ubrany jest w ciemnoniebieską suknię, prawą rękę ma do łokcia widoczną, widoczne są także duże stopy. Ugrowa szata o licznych fałdach narzucona na plecy i przez lewe ramię na lewe kolano⁹⁵.

Za św. Piotrem klęczy Apostoł Jan, zwrócony w trzech czwartych w lewo, głowę ma skierowaną do góry, ujętą z profilu, ręce złożone. Postać ma twarz młodego człowieka z jasną karnacją, bez zarostu, charakteryzującą się podłużnym kształtem, o rysach regularnych, o wysokim czole, pełnym policzku, nosie długim, ustach krótkich, zamkniętych. Oko nieduże, o wzroku skierowanym do góry. Blond włosy opadają na szyję, długie, lekko skrecone, zakrywają ucho do połowy. Włosy powyżej ucha krótkie, zaczesane w kierunku czoła. Apostoł ubrany jest w suknię ciemnozieloną, widoczną pod szyją, przy rękawach i na dole. Na suknię ma narzuconą ciemnomalinową szatę zakrywającą piersi, ramiona i lewą nogę⁹⁶.

⁹⁴ Tamże, s. 1.

⁹⁵ Tamże, s. 2.

⁹⁶ Tamże.

Za prorokami i nad ich głowami występuje kilka popielatych chmur, biegnących w perspektywie do środka, tonących w złotym blasku, brzegi mają jasne. Góra jest w kształcie wysokiego stożka w kolorze ciemnej zieleni, z brunatnymi wtrąceniami. Na horyzoncie, na tle błękitnego nieba występują krzewy z zielonymi listkami, po lewej stronie dwa, po prawej stronie jeden⁹⁷.

Na podstawie analizy ikonograficznej ustalić można czas powstania obrazu na pierwszą połowę XVII wieku⁹⁸. Trudno natomiast ustalić, skąd pochodzi. Nie jest wykluczone, że fundator mieszkający w Krakowie, tam zamówił obraz u jakiegoś mistrza cechowego⁹⁹. Obraz ten może pochodzić również z któregoś z kościołów krakowskich.

Badania specjalistów sztuki wykazały, że był już odnawiany i nieco przemaalowany. Dokonano tego prawdopodobnie w 1735 roku¹⁰⁰. Kult przeżywał lata świetności, obraz słynął cudami; postanowiono więc postać Chrystusa przyozdobić srebrną sukienką. Ponieważ rozwiane szaty bardzo utrudniały jej wykonanie, przemaalowano je, przedstawiając na sposób statyczny w postaci długiej, białej sukni. Natomiast twarz Chrystusa i układ całościowy postaci niewiele straciły ze swej oryginalnej autentyczności.

W 1978 roku obraz poddano gruntownej konserwacji przez uzupełnienie lekkich ubytków samego malowidła oraz oprawiono go w nowe ramy¹⁰¹. Wówczas to zdjęto późniejsze domalowania, przywracając obrazowi pierwotny wygląd o większej wartości artystycznej, jak twierdzili konserwatorzy. Od tego czasu znajduje się on w głównym ołtarzu nowego kościoła parafialnego.

b) Analiza treściowa

Przedstawiony wyżej obraz kryje w sobie bogate treści. Źródłem inspiracji twórczej artysty był tu niewątpliwie opis Przemienienia Chrystusa Pana znajdujący się u trzech synoptyków: Mt 17,1-9, Mk 9,2-10, Łk 9,28-36. Opisują oni zgodnie nie tylko samą istotę wydarzenia, ale i wiele szczegółów. W innych księgach *Nowego Testamentu* o zdarzeniu tym wspomina jeszcze św. Piotr (2P 1,16-18). Świadcstwo jego jest niezmiernie ważne, pochodzi bowiem od bezpośredniego świadka sceny Przemienienia.

Bóg, chcąc objawić się ludziom, uczynił to ze względu na ich naturę w sposób przypadający pod zmysły. W Przemienieniu Chrystusa sposób ten polegał na blasku Jego oblicza i szat. Nadto

⁹⁷ Tamże, s. 3, 5.

⁹⁸ J. Paszenda, s. 107.

⁹⁹ Tamże, s. 108.

¹⁰⁰ *Nabożeństwo*, s. 1.

¹⁰¹ Liber memorabilium, s. 23.

uczestnikami cudownego Przemienienia byli Mojżesz w imieniu Prawa i Eliasz w imieniu Proroków, jakby na udowodnienie ludzkości, którą przedstawiali trzej wymienieni wyżej Apostołowie, że Chrystus jest końcem i wypełnieniem proroctw i prawa¹⁰².

„Fakt Przemienienia odgrywa dużą rolę w ziemskim życiu Chrystusa i posiada pierwszorzędne znaczenie w uznaniu Jego Boskiej godności. Jeżeli bowiem sama istota Przemienienia polegała na okazaniu uczniom Boskiej natury Chrystusa, jeżeli dalej sam głos z nieba tę godność podkreślił w sposób oczywisty, to w szeregu dowodów biblijnych, mających na celu wykazać synostwo Boże Chrystusa w stopniu szczególnym – Przemienienie powinno zajmować jedno z pierwszych miejsc”¹⁰³.

Wielu autorów w różny sposób starało się wyjaśnić znaczenie i cel Przemienienia Chrystusa. Niektórzy sądzą, że głównym jego celem było utwierdzenie w wierze uczniów, pozostających w niepewności po zapowiedzi męki. Inni zwracali uwagę, że było ono konieczne dla umocnienia ludzkiej natury Chrystusa wobec czekającej Go wkrótce śmierci. Wreszcie, według pewnych egzegetów, w Przemienieniu Chrystusowi dany był zadatek Jego przyszłej chwały w połączeniu ze świadectwem Boga Ojca lub też, że było ono momentem wskazującym, iż bezgrzeszność Chrystusa dawała Mu niejako prawo do uniknięcia śmierci będącej konsekwencją grzechu i do bezpośredniego wejścia do chwały Bożej¹⁰⁴.

Celem pierwszorzędnym było ukazanie się Chrystusa w glosii Bóstwa wobec uczniów, mających kiedyś świadczyć o godności Chrystusa wobec powstającego chrześcijaństwa¹⁰⁵. Właśnie te cele Przemienienia, jak również powiązanie krzyża z chwałą i Boski wymiar Jezusa, jaki ukazał się na Górze, były i są u podstaw żywego i mocnego kultu Chrystusa w tajemnicy Jego Przemienienia. Człowiek bowiem w tym zdarzeniu z życia Chrystusa dostrzega moc, jakiej potrzebuje w swej ziemskiej, trudnej egzystencji. Tę moc czerpią już od wieków przybywający pielgrzymi i parafianie cmolascy, którzy na gruncie wielowiekowego istnienia parafii zaszczepili kult Chrystusa w tajemnicy Przemienienia. Dokładniejsza analiza jego kształtowania się jest przedmiotem rozważań następnego rozdziału.

¹⁰² E. Dąbrowski, *Przemienienia Chrystusa według ewangelii synoptycznych*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 4(1931), s. 1, 54-58.

¹⁰³ Tamże, s. 115.

¹⁰⁴ Tamże, s. 115-116.

¹⁰⁵ Tamże, s. 116.

II. ROZWÓJ KULTU PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO W PARAFII CMOLAS

W roku 1985 sanktuarium w Cmolasie obchodziło 400-lecie swojego istnienia. Okres ten zawierał w sobie bogaty splot wydarzeń historycznych, z którymi ściśle związane były losy kultu Chrystusa w tajemnicy Przemienienia. Rodzi się pytanie, jakie czynniki wpłynęły na właściwe wszczęcie tego kultu w parafii, jego pozytywne przyjęcie i dalszy rozwój?

Kult nabierał intensywności i przybierał na sile, można jednak zauważyć pewne jego załamanie, przynajmniej w formach zewnętrznych, przypadające na początkowy okres niewoli narodowej. Od połowy XIX wieku zaznaczyło się ponownie jego ożywienie, które po II wojnie światowej przerodziło się w szybki rozwój do niespotykanych rozmiarów w dobie obecnej. Rozwój kultu spowodował, że sanktuarium cmolaskie odgrywa dziś ważną rolę jako ośrodek budzenia i kultuwowania czci Chrystusa Pana.

1. Początki i rozwój kultu

Kult Przemienienia Pańskiego w Cmolasie ma wyraźny początek datowany na dzień 6 sierpnia 1585 r. W tym dniu, jak już wspomniano, miało miejsce objawienie się Pana Jezusa 13-letniemu chłopcu Wojciechowi Borowiuszowi. Stał się on pierwszym czcicielem Chrystusa Przemienionego w tutejszej parafii, którą Jezus wybrał sobie na miejsce szczególnej swojej obecności.

Początki kultu łaskami słynącego obrazu Przemienienia Pańskiego sięgają pierwszej połowy XVII wieku. Pierwotnie na miejscu objawienia wybudowano kaplicę¹⁰⁶. Do niej to ks. Wojciech Borowiusz sprowadził obraz przedstawiający cudowne Przemienienie Pańskie. Później na tym miejscu w 1646 roku uczynił fundację kościoła wraz ze szpitalem dla ubogich¹⁰⁷. Tam też umieszczono obraz Przemienienia Pańskiego.

Kościół zapewniał głównie opiekę duchową chorym i biednym przebywającym w domu szpitalnym. Na utrzymanie obiektów i opiekę duszpasterską przeznaczony był czynsz 560 florenów rocznie, według ostatniej woli zmarłego ks. Wojciecha Borowiusza¹⁰⁸. Rozporządzenie

¹⁰⁶ K. Skowroński, s. 2.

¹⁰⁷ Acta visitationis Andrea Stanislai Kostka Camilis Załuski (1748), AV, t. 42, s. 59.

¹⁰⁸ Rozporządzenie szpitala w Cmolasie i czynszu rocznego florenów 560, według ostatniej woli pobożnie zmarłego Wielebnego Wojciecha Borowiusza św. Teologii Doktora. Acta Officialia dioecesis Cracoviensis 1648 r., vol. 132, s. 670-672.

dotyczące szpitala mówi o obowiązku odprawiania Mszy św. przez księdza wikariusza¹⁰⁹. Dotyczy również roztrópnego administrowania czyszszem na rzecz chorych i ubogich¹¹⁰.

Pisane źródła historyczne¹¹¹, jak też tradycja, ukazują obraz Przemienienia Pańskiego w kontekście cudowności. Była ona związana z dziejami obrazu już w pierwszych latach jego obecności i stale rosła. Za jego pośrednictwem ludność miejscowa doznawała licznych łask, za co otaczała Chrystusa Przemienionego czcią i przywiązaniem, a także obdarowywała licznymi wotami.

W 1674 roku obraz już słynął cudami, a w następnych latach przybywały coraz to nowe wota¹¹². Kult przybierał na sile do tego stopnia, że w 1722 roku kościół uzyskał z Rzymu odpusty na dzień Przemienienia Pańskiego nadane na razie na 10 lat¹¹³. Od tej pory wierni gromadzili się u stóp Chrystusa jeszcze liczniej, by oddać Mu hołd, a dla siebie wypraszać potrzebne łaski i zyskać odpust nadany przez Stolicę Apostolską.

O przejawach czci Przemienienia Pańskiego w cudownym obrazie świadczy ofiarność ludzi zamożnych. W 1735 roku książę Paweł Sanguszko wraz z żoną Marią z Lubomirskich ufundował srebrną sukienkę dla cudownego obrazu oraz gruntownie odnowił wnętrze kościoła¹¹⁴. W następnych latach obraz cieszył się jeszcze większą czcią wiernych. Zwołano więc urzędową komisję do zbadania doznanych łask za pośrednictwem Chrystusa Przemienionego, świadczących o cudowności obrazu. Oficjalnie w 1748 roku zanotowano, że obraz jest komisyjnie uznany za łaskami słynący¹¹⁵.

Szczególną rolę w początkowym okresie rozwoju kultu i jego trwaniu odegrali prebendarze kościoła, pełniący tam funkcje duszpasterskie niemal od samego początku fundacji do końca XVIII wieku, czyli do czasu skasowania fundacji szpitala przez cesarza Józefa II¹¹⁶. Byli to z reguły księża zakonni: karmelici, cystersi i franciszkanie pełniący zazwyczaj również funkcję wikariusza w parafii¹¹⁷.

¹⁰⁹ Tamże, s. 670.

¹¹⁰ Tamże, s. 671.

¹¹¹ Napis na portrecie ks. W. Borowiusza z 1646 roku głosi: „...Na tym zaś miejscy ludzie różnych łask Boskich z pociechą doznają”.

¹¹² J. Paszenda, s. 243.

¹¹³ „Indulgentiae in eadem capella hospitalis pro Festo Transfigurationis Domini Romae anno 1722 ad decennium concessae et Cracoviae anno 1723 admissae”. Visitatio Constantini Feliciani Szaniawski (1727), AV, t. 22, s. 80.

¹¹⁴ J. Paszenda, s. 108. Por. *Rocznik* 1972, s. 243.

¹¹⁵ „Imago gratiosa Transfigurationis Dni in seorsiva Ecclesia per Commissionem agnita”. Tabele Załuskiego 1747-1749, vol. 10, nr 1, 3.

¹¹⁶ J. Paszenda, s. 109.

¹¹⁷ Por. *Catalogus clerii dioecesis premisliensis* (1809-1822).

Odprawiali Msze św. w kościele pw. Przemienienia Pańskiego, różne nabożeństwa, przygotowywali uroczystości odpustowe, prowadzili bractwa, pielęgowali chorych. Prebendę wspierali dobrodziej tego kościoła i właściciele miejscowości¹¹⁸. Wykazując dużą ofiarność oraz utrzymując kapłanów pełniących w nim funkcje duszpasterskie, rozpowszechniali tym samym znajomość znajdującego się tam łaskami słynącego obrazu.

W drugiej połowie XVIII wieku kult Przemienienia Pańskiego przyciągał nadal rzesze pielgrzymów, którzy wracali stąd podniesieni na duchu, utwierdzeni w wierze, oczyszczeni z win. Przed cudownym obrazem modlili się też wodzowie Konfederacji Barskiej z Kazimierzem Pułaskim¹¹⁹ i kapelanem o. Markiem, którzy polecali Chrystusowi Przemienionemu naszą Ojczyznę¹²⁰. Stacjali oni w tym rejonie kilkakrotnie potyczki z wojskami rosyjskimi¹²¹. Upadek niepodległości i restrykcje zaborcy austriackiego zahamowały pomyślny rozwój kultu.

2. Kryzys i ożywienie kultu

Rok 1772 rozpoczął ponad stuletnią niewolę naszej Ojczyzny. Okres ten bardzo ujemnie odbił się na życiu religijnym wiernych. Rząd austriacki, który zagarnął tereny Galicji, zwalczał przejawy polskości i kultu religijnego¹²². Rozwijający się intensywnie kult Przemienienia Pańskiego w Cmolasie przechodził pewien kryzys, właśnie od chwili pierwszego rozbioru. Działo się to oczywiście powoli, w miarę jak ubywało ludzi ze starszego pokolenia, którzy pamiętali lepsze pod tym względem czasy. Prowadzi to do wniosku, że przyczyny takiego stanu należy szukać w nowej sytuacji polityczno-kościelnej, w jakiejś znalazło się wiele parafii z chwilą przejścia tych terenów pod berło Marii Teresy i jej następców.

Nastawione liberalnie sfery rządowe w Austrii zmierzały zupełnie otwarcie – w myśl zasad józefinizmu – do całkowitego pod-

¹¹⁸ Teczka parafii Cmolas.

¹¹⁹ Kazimierz Pułaski (1747-1779) – jeden z najwybitniejszych uczestników patriotycznej Konfederacji Barskiej (1768), dowódca legionu walczącego o wolność Stanów Zjednoczonych, bohater narodu polskiego i amerykańskiego. S. Fiszman, *Kazimierz Pułaski, Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. 9, s. 62.

¹²⁰ J. Paszenda, s. 109.

¹²¹ Por. J. S. Konopczyński, *Kazimierz Pułaski*, Warszawa 1979, s. 165.

¹²² Por. W. Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Maryi Teresy*, t. 2, Kraków 1909, s. 254; W. Kalinka, *Galicja i Kraków pod panowaniem austriackim*, Paryż 1853, s. 18 i nn.

porządkowania sobie Kościoła i jego działalności¹²³. Rozporządzenia i dekryty redagowane zwykle w tonie wyrażającym troskę o dobro religii i wierzącego ludu dotyczyły m.in. ograniczenia kontaktów z Rzymem, zniesienia licznych klasztorów, bractw kościelnych, zakazu urządzania pielgrzymek oraz różnych zwyczajowych nabożeństw¹²⁴. Niektóre z tych restrykcji dotknęły bezpośrednio sanktuarium w Cmolasie.

Ówczesny rząd w swoim fiskalizmie nie znał granic wobec majątku kościelnego. Kilka razy miały miejsce konfiskaty kosztowności kościelnych: naczyń liturgicznych, ozdób i wotów z kultowych obrazów¹²⁵. Pozbawiły one również kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Cmolasie wszystkich kosztowności i wotów ofiarowanych w ciągu prawie dwóch wieków przez czcicieli Chrystusa Przemienionego. Zdarło również z cudownego obrazu srebrną sukienkę. Wagę wotów zanotowano w księdze pamiątkowej parafii Cmolas. Było to około 5 cetnarów srebra i złota¹²⁶.

Słynący dotąd łaskami obraz, odarty z ozdób i dowodów kultu, pozbawiony został również należnej mu czci na skutek utrudnienia praktyk religijnych, likwidacji fundacji mszalnej i bractw religijnych, które dotąd sprawowały nad nim opiekę¹²⁷. W takich warunkach sam kościół pw. Przemienienia Pańskiego, oddalony około 200 m od świątyni parafialnej, nie zawsze mógł być należycie obsłużony przez miejscowych duszpasterzy. Trudno więc mówić o jakimś zorganizowanym kulcie cudownego obrazu w tym okresie. Okolicznością sprzyjającą zacieraniu się dawnych tradycji był też niewątpliwie niski poziom duszpasterstwa na przełomie wieków XVIII i XIX. Przede wszystkim zaczęła się szybko zmniejszać liczba księży, tak diecezjalnych, jak i zakonnych¹²⁸.

Kryzys religijny parafii cmolaskiej nie był faktem odosobnionym, lecz przebiegał proporcjonalnie do upadku religijności wielu parafii w zaborze austriackim. Długie lata zaniedbań ze strony kościelnej oraz rozmaite ograniczenia ze strony zaborcy spowodowały, że nie tylko kult cudownych obrazów, ale też wiele innych dziedzin duszpasterstwa leżało wtedy odłogiem. Kościoły były na ogół zanie-

¹²³ Por. W. Tokarz, *Galicja w początkach ery józefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783*, Kraków 1909, s. 380.

¹²⁴ Por. T. Łekawski, *Katedra przemyska wraz z kościołem filialnym NSPJ*, Przemysł 1906, s. 45-51.

¹²⁵ Por. W. Chotkowski, *Grabieże kościelne w Galicji*, t. 1, Kraków 1914, s. 15; W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. łac.*, t. 2, Przemysł 1910, s. 517.

¹²⁶ Liber memorabilium, s. 6-7.

¹²⁷ K. Paszenda, s. 108.

¹²⁸ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli zaborowej 1772-1918*, Kraków 1980, s. 374-472.

dbane, frekwencja przystępowania do sakramentów świętych słabła, a rażąca niesprawiedliwość społeczna i utrzymujący się dystans pomiędzy plebanią a wsią powodowały wnet odwracanie się warstwy chłopskiej od Kościoła¹²⁹.

Mimo kilkudziesięcioletnich trudności kult i wiara w cudowne wstawiennictwo Chrystusa Przemienionego przetrwały. Dla ich podtrzymania w 1817 roku biskup przemyski Antoni Gołaszewski wydał dekret o uznaniu obrazu za cudowny¹³⁰. Choć parafia krótko należała do diecezji przemyskiej, od roku 1805 do roku 1822¹³¹, jednak gest biskupa nie był bez znaczenia dla podtrzymania i rozwoju kultu.

W niedługim czasie zaznaczyło się pewne ożywienie kultu¹³². Wpłynęło na nie przyznanie Galicji większej autonomii na wielu odcinkach życia religijnego, m.in. w dziedzinie kultu obrazów¹³³. Wiązało się to również z pierwszymi symptomami słabości zaborcy oraz rozbudzeniem ducha patriotyczno-narodowego. Wyrażał się on w zrywach wolnościowych ludności polskiej. Przed cudownym obrazem modlili się uczestnicy powstań narodowych 1831-1863, polecając losy Ojczyzny i narodu Chrystusowi Przemienionemu. Tu modlił się często w latach 1833-1834 Józef Zaliwski, jeden z przywódców powstania listopadowego, śląc odezwy do ludu i próbując poderwać naród do walki o wolną Ojczyznę¹³⁴. W połowie XIX wieku wzmogła się emigracja parafian za granicę. Głównym powodem, dla którego opuszczali własną Ojczyznę, było poszukiwanie chleba lub wolności. Emigranci składali ślubowania przed cudownym obrazem i zabierali ze sobą jego reprodukcje¹³⁵.

Odrodzenie kultu wyrażało się również większym zainteresowaniem sprawami Kościoła i związane było z działalnością przybyłego do parafii w 1861 roku ks. Ludwika Rojkowskiego. Ten wybitny kapłan, a przede wszystkim świetny organizator różnych

¹²⁹ T. Umiński, *Historia Kościoła*, t. 2, Opole 1960, s. 489-490.

¹³⁰ „Istnieje drugi kościół pod wezwaniem Przemienienia Chrystusa Pana, w którym w święto Przemienienia na podstawie dekretu biskupa przemyskiego Gołaszewskiego z r. 1817 odprawiają się odpusty”. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 1, s. 711.

¹³¹ W. Sarna, s. 517.

¹³² „In hac parochia pago Cmolas existit Capella publica Transfigurationis D. N. Jesu Christi, in qua sine restrictione temporis sacrificium missae celebratur et semel per annum devotia sollemnis cum indulgentis absolvitur”. *Schematismus universi cleri dioeceseos tarnoviensis 1841*, s. 26.

¹³³ B. Kumor, *Odrodzenie religijne w zaborze austriackim*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, s. 615-616.

¹³⁴ J. Paszenda, s. 109.

¹³⁵ Tamże; por. J. Bakalarz, *Pielgrzymstwo Polskie za granicą*, „Msza święta”, 34(1983), nr 11, s. 3.

form życia parafialnego, zasłużył się wybitnie szerzeniem trzeźwości w parafii. W tych trudnych latach załamania po upadku powstania styczniowego umiał parafian zjednoczyć przy sobie. Przyczynił się do odrodzenia życia parafialnego, a tym samym do odrodzenia kultu Przemienienia Pańskiego¹³⁶. Nowo przybyły w 1898 roku proboszcz ks. Melchior Zapała, kontynuując dzieło swojego poprzednika, wnet po objęciu parafii odnowił z zewnątrz kościół pw. Przemienienia Pańskiego¹³⁷. Również jego staraniem została wydana w 1917 roku broszura *Nabożeństwo do Przemienienia Pańskiego w kościółku w Cmolasie*.

Odzyskanie niepodległości wniosło nowe ożywienie w dziedzinie rozwoju kultu. Msze św., nabożeństwa były wtedy często odprawiane w kościele pw. Przemienienia Pańskiego. Działo się tak głównie za sprawą wiernych, którzy prosili o odprawienie Mszy św. przed cudownym obrazem na podziękowanie lub w różnych intencjach. Proboszcz dbał o stan kościoła, zachęcał do jego nawiedzania. Często celebrował tam Msze św. i urządzał nabożeństwa dziękczynne lub błagalne w intencji parafii, Ojczyzny, o szczęśliwe zbiory i oddalenie klęsk żywiołowych¹³⁸.

W uroczystości odpustowe odbywała się procesja z kościoła parafialnego do świątyni pw. Przemienienia Pańskiego. Na prowizorycznym ołtarzu polowym odprawiano uroczystą sumę. Przybywali liczni pielgrzymi w zorganizowanych grupach i indywidualnie z sąsiednich parafii. Modlili się w kościele, a oprócz Mszy św. głównej uczestniczyli w Mszach św. odprawianych przed cudownym obrazem, które chętnie celebrowali księża rodacy, księża przyjezdni z obcych parafii czy też przybywający z pielgrzymkami¹³⁹.

Lata II wojny światowej nie sprzyjały dalszemu rozwojowi kultu. Zostali aresztowani przez Niemców i przewiezieni do więzienia w Rzeszowie dwaj wikariusze: ks. Wojciech Urbaś i ks. Stanisław Stasiak. W parafii liczącej ponad 5.000 wiernych pozostał sam proboszcz ks. Melchior Zapała, podeszły w latach i schorowany¹⁴⁰. Przybyły do parafii 17 września 1940 r. proboszcz ks. Stanisław Jagła, po kilkumiesięcznym zamieszkanu na plebanii, 15 kwietnia 1941 r. musiał ją opuścić w ciągu 24 godzin na nagły rozkaz Niemców. Zamieszkał w ochronce Sióstr Służebniczek w Cmolasie do 6 sierpnia 1944 r. W dniu 29 lipca 1944 r., wobec uciekających na zachód Niemców, wkroczyły do Cmolasu pierwsze czołgi radzieckie.

¹³⁶ Por. K. Skowroński, s. 3.

¹³⁷ Liber memorabilium, s. 9.

¹³⁸ Relacja ustna, A. Mokrzycki.

¹³⁹ Tamże; por. K. Skowroński, s. 1-2.

¹⁴⁰ J. Pachowicz, s. 208-209.

Teraz plebanie zajmowały wojska radzieckie, a następnie polski posterunek MO.¹⁴¹

Okupacja była okresem mroku i smutnych wspomnień, które zapisały się w pamięci starszego już dziś pokolenia. Chociaż praktyki religijne były utrudnione, to jednak Chrystus Przemieniony był ostoją dla parafian dotkniętych nieraz dramatycznymi wydarzeniami¹⁴². Jak napisał w swoich wspomnieniach ks. Stanisław Jagła: „Za okupacji wielką pociechą i siłą duchową, która krzepiła rozpaczonych ludzi nadzieję rychłej sprawiedliwości, była świątynia, tu niejedyn ratował się przed rozpaczą”¹⁴³.

Po zakończeniu wojny postanowiono wznieść nową świątynię parafialną obok kościoła pw. Przemienienia Pańskiego, która byłaby zarazem nowym sanktuarium. Inicjatywa znalazła gorące poparcie duchowieństwa i wiernych. Parafianie pragnęli, by nowa świątynia powstała właśnie na tym miejscu, uświęconym objawieniem się Chrystusa i by była ona kościołem parafialnym, w którym by mogli zawsze oddawać cześć Chrystusowi Przemienionemu w cudownym wizerunku¹⁴⁴.

Pierwszy entuzjizm przytłumił ogrom „trudności”, jakie przyniosły lata powojenne i bezsilne, wydawałoby się, dziesięcioletnie oczekiwanie pozwolenia na budowę¹⁴⁵. „Walka” o nową świątynię zjednała bardzo parafian, zespoliła obok kultu cudownego obrazu. Rozsławiła jeszcze bardziej kult Przemienienia Pańskiego w zasięgu bardzo szerokim. Msze św. i nabożeństwa odprawiane w tej intencji stawały się manifestacją uczuć religijnych i nie były bez znaczenia dla dalszego rozwoju kultu. Ogromem starań, pracy i poświęcenia życzenia parafian zostały spełnione¹⁴⁶.

Po wybudowaniu i poświęceniu kościoła w 1961 roku, przeniesiono tam odprawianie Mszy św. i wszystkich nabożeństw. W głównym ołtarzu umieszczono tymczasowo barokową rzeźbę Chrystusa Przemienionego, będącą „świadczeniem” kultu Przemienienia Pańskiego w parafii cmolaskiej z pierwszej połowy XVIII wieku. Rozpoczęto wyposażanie wnętrza świątyni, by można było w niedługiej przyszłości przenieść tu cudowny obraz¹⁴⁷.

W 1971 roku obraz Przemienienia Pańskiego oddano do konserwacji w Krakowie¹⁴⁸. Parafia tymczasem rozpoczęła przygotowanie

¹⁴¹ Liber memorabilium, s. 10.

¹⁴² Por. Księga ogłoszeń 1940-1941.

¹⁴³ Liber memorabilium, s. 11.

¹⁴⁴ Relacja ustna, S. Jagła.

¹⁴⁵ Por. Liber memorabilium, s. 15.

¹⁴⁶ *Rocznik 1972*, s. 242.

¹⁴⁷ Tamże, s. 242-243.

¹⁴⁸ Liber memorabilium, s. 23.

do jego przyjęcia. Objęły one zarówno formę zewnętrzną, jak i wewnętrzną, a mianowicie przygotowanie miejsca na ścianie głównej nawy oraz duchowe przygotowanie wiernych. „W 1972 roku obraz odnowiony i świeżo oprawiony, poświęcony przez ks. biskupa Jana Gurdę z Kielc, przeniesiono do nowego kościoła Przemienienia Pańskiego w Cmolasie. Stało się to w odpust Przemienienia Pańskiego, na oczach kilkunastu tysięcy ludzi i odtąd ten stary obraz w nowym kościele doznaje czci”¹⁴⁹. Obraz jest teraz dostępny na każdy czas przebywania w świątyni. Zawsze można spotkać liczne grupy modlących się u stóp Chrystusa Przemienionego, który dzieli odtąd radości ludu, przemienia codzienne troski i kłopoty, darzy licznymi łaskami.

Od czasu przeniesienia obrazu odprawiana była Nowenna do Przemienienia Pańskiego co drugą niedzielę, od 1982 roku w każdy wtorek, a od 1984 roku w każdy czwartek wraz ze Mszą św. wotywną o Przemienieniu Pańskim. Cieszy się dużą frekwencją wiernych, także spoza parafii, którzy przynoszą swoje prośby i podziękowania. Składają je na kartkach, a kapłan przedstawia je Temu, który przemienia „utrapienia w upragnione radości”. Nowenna stała się cotygodniowym świętem ku czci Przemienienia Pańskiego¹⁵⁰.

Szczególnie ważnym wydarzeniem współczesnej historii sanktuarium były obchody jubileuszowe 400-lecia objawienia się Pana Jezusa w Cmolasie przypadające na rok 1985. W głównych uroczystościach odpustu sierpniowego, będących otwarciem roku jubileuszowego, udział wzięli: ordynariusz diecezji tarnowskiej bp Jerzy Ablewicz oraz biskupi pomocniczy diecezji tarnowskiej¹⁵¹. Zakończenie roku jubileuszowego zaplanowano na sierpniowe uroczystości odpustowe w 1986 roku. Jubileuszowy rok w sanktuarium cmolaskim zbiegł się z dwusetną rocznicą powołania do istnienia diecezji tarnowskiej.

Na zakończenie trzeba stwierdzić, że z powodu różnych klęsk narodowych, grabieży, zniszczeń, kult Przemienienia Pańskiego w parafii cmolaskiej uległ osłabieniu. Zacierają się zwłaszcza jego formy zewnętrzne, bowiem wewnątrz serc był zawsze podtrzymywany. Gdy zaświtał jakiś promień wolności, następowało odrodzenie zewnętrznych form kultu. Od ostatniej wojny daje się zauważyć intensywny jego rozwój, przerastający wyobrażenia samych kustoszy sanktuarium i rodzący konieczność jego rozbudowy. Mała stosunkowo ilość sanktuariów Pańskich w diecezji tarnowskiej, jak i w całej Polsce, w porównaniu z ilością sanktuariów maryjnych, stwarza jakby zapotrzebowanie na tego rodzaju ośrodki i podnosi rangę sanktuarium na pograniczu dwóch diecezji.

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ Por. *Nowenna do Przemienienia Pańskiego*, Kolbuszowa 1985, s. 62.

¹⁵¹ Księga pamiątkowa 1985, s. 4, 9, 19.

3. Rola sanktuarium w regionie

Sanktuarium Przemienienia Pańskiego w Cmolasie zaliczyć można do jednego z większych sanktuariów diecezji tarnowskiej, natomiast wśród sanktuariów Pańskich zajmuje jedno z czołowych miejsc, obok takich kościołów jak: Kobylanka, Nowy Sącz – Przemienienie, Ciężkowice¹⁵². Posiada rangę nie tylko lokalnego ośrodka kultu, ale swoim zasięgiem obejmuje rozległy obszar na wschodzie diecezji tarnowskiej oraz części diecezji przemyskiej. W mniejszym stopniu znane jest w całej Polsce, a nawet wśród Polonii zagranicznej, wywodzącej się z parafii i okolic¹⁵³.

Analizując bliżej rolę sanktuarium cmolaskiego, uwzględniono to, co wpływa na jego popularność, co stanowi jego siłę przyciągania. Właśnie ta siła przyciągania daje miarę popularności i określa zasięg oddziaływania sanktuarium. Duże znaczenie mają tu walory zewnętrzne, takie jak: historia ośrodka, jego położenie geograficzne czy pora roku, w której przypadają główne uroczystości odpustowe. Sanktuarium w Cmolasie posiada czterowiekową, bogatą historię, która nie pozostaje bez znaczenia dla rozwoju kultu. Właśnie ten „historyczny dorobek” stanowi jakby legitymację cmolaskiego ośrodka kultu i jest wykładnikiem jego roli w regionie, jak również zasięgu i siły jego oddziaływania¹⁵⁴.

Stara, majestatyczna, drewniana świątynia. „Wieki i burze dziejowe, które nad nią przeszły, przygniotły ciężarem jej stare i chłopskie szerokie bary”¹⁵⁵. Góruje nad nią wysoki, masywny kościół murowany, jasny wewnątrz i przestronny, z dużą ilością miejsc do siedzenia, co dla patników nie jest bez znaczenia. Ołtarz polowy uświetnia celebracje, a nowo powstałe pomieszczenia pozwalają wyświetlać filmy czy przeżrocza o tematyce religijnej, czynne są wystawy¹⁵⁶, odtwarza się z taśm muzykę religijną.

Na szczególne podkreślenie zasługują indywidualne walory samego obrazu, dotyczące kompozycji, kolorystyki, wyglądu przedstawionych postaci. Wierni zaznaczają niejednokrotnie, że obraz bardzo im się podoba¹⁵⁷. Wizerunek znajduje się w wielu domach parafii Cmolas, jak również w domach okolicznych i dalszych miejscowo-

¹⁵² J. Ablewicz, *Rok łaski*, Tarnów 1983, s. 14.

¹⁵³ Por. Księga intencji mszalnych parafii Cmolas 1984, 1985; Księga dobrodziejów sanktuarium Przemienienia Pańskiego w Cmolasie.

¹⁵⁴ Por. E. Krężel, *Szlaki pielgrzymkowe diecezji tarnowskiej*, TST, 9(1983), s. 80.

¹⁵⁵ K. Skowroński, s. 2.

¹⁵⁶ Z okazji jubileuszu 400-lecia sanktuarium wykonano wystawę pt. *Ks. Wojciech Borowiusz, życie i dzieło*.

¹⁵⁷ Opinia większości pielgrzymów.

ści. Istnieją poświęcone Chrystusowi Przemienionemu przydrożne i nadomne kapliczki. Sanktuarium inspiruje ponadto twórczość artystyczną. Chrystusa Przemienionego rzeźbili ludowi rzeźbiarze. Malarze wykonywali kopie cudownego obrazu¹⁵⁸. Układano pieśni ku czci Przemienienia Pańskiego¹⁵⁹.

Oddziaływanie sanktuarium przejawia się przede wszystkim w nauczaniu i sprawowaniu kultu, a zwłaszcza w szafarstwie sakramentu pojednania. Naczelne jednak miejsce zajmuje zawsze Najświętsza Eucharystia, tj. Msza św. i Komunia św.¹⁶⁰ One stanowią punkt kulminacyjny zarówno samych uroczystości, jak i osobistego udziału w pielgrzymce. Ilość zamawianych Mszy św. w sanktuarium jest bardzo duża. Czciociele Chrystusa Przemienionego, często z odległych miejscowości, bądź to proszą o łaski, bądź dziękują za ich otrzymanie. Zdecydowana większość intencji mszalnych dotyczy zdrowia¹⁶¹. Szczególną popularnością cieszy się czwartkowa Msza św. wotywna o Przemienieniu Pańskim. Dużą frekwencję mają tzw. „Dni chorych” urządzane w ciągu roku, a szczególnie 6 sierpnia w sam dzień Przemienienia Pańskiego¹⁶². Ponadto w każdy piąty czwartek miesiąca poświęcana jest szczególnie chorym Nowenna do Przemienienia Pańskiego. Takie nabożeństwa wypadają 4-5 razy w roku¹⁶³.

Sanktuarium obejmuje swoim zasięgiem przede wszystkim ludzi zajmujących się rolnictwem. Rolnicy regionu w opiece Chry-

¹⁵⁸ Jedna z nich, wykonana przez J. i A. Chojkowskich znajduje się w starym kościele (Liber memorabilium, s. 23). Drugą, wykonaną przez J. Czachora, wręczyli w darze Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II parafianie cmolascy podczas pielgrzymki do Rzymu w 1985 roku (Relacja ustna, K. Szkaradek, Cmolas 12 listopada 1985 r.).

¹⁵⁹ Zob. *Nabożeństwo do Przemienienia Pańskiego*, s. 18-24; *Nowenna*, s. 29-41; *Godzinki i pieśni o cudownym Przemienieniu Pańskim*, Kolbuszowa 1985 [b.s.].

¹⁶⁰ „In loco adest Capella sub Transfigurationis D.N.J.Ch. in quo quotidie exceptis diebus dominicis Offm. S. Missae celebrari potest”. *Schematismus 1863*, s. 41-42. W uroczystości odpustowe 1985 roku ogólną liczbę przybyłych pielgrzymów szacowano na około 60.000 osób, rozdano 30.000 Komunii św., przyjęto 500 intencji mszalnych (Relacja ustna, K. Szkaradek).

¹⁶¹ Zob. Księga intencji mszalnych 1984, 1985.

¹⁶² Wielki odpust ku czci Chrystusa Przemienionego w Cmolasie, 4-11 sierpień 1985 r.

¹⁶³ Relacja ustna, K. Szkaradek. Centralnym punktem obchodu dnia chorych jest Msza św. oraz słowo Boże pogrzipiające w chorobie i starości. Po modlitwie pokomunijnej następuje wystawienie Najświętszego Sakramentu i krótka adoracja. Następnie kapłan, poprzedzony przez akolitów niosących świece, podchodzi do chorych z Najświętszym Sakramentem i udziela im błogosławieństwa. Por. *Agenda liturgiczna diecezji opolskiej*, red. J. H. Sobeczko, Opole 1981, s. 352-353.

stusa Przemienionego pokładają ufność. Pielgrzymują szczególnie licznie, gdy nawiedzają susze, długie deszcze, gradobicia czy inne kłeski żywiołowe¹⁶⁴. Nie tylko proszą, ale umieją też dziękować. Zawsze ofiarują znoj swojej pracy i pierwociny swojego trudu. Przykładem niech będzie wzruszające nabożeństwo i Msza św. dziękczynna za szczęśliwe zbiory i dobre urodzaje odprawiona 11 sierpnia 1985 r. przez bpa Józefa Gucwę w asyście wielu kapłanów. Zgromadziła ona delegacje 14 miejscowości¹⁶⁵ z wieńcami dożynkowymi, kapelami w strojach ludowych i 20.000 rolników z regionu¹⁶⁶.

Oprócz rolników w Cmolasie zbierają się i zawierają swoje problemy przedstawiciele okolicznych zakładów pracy. Dziękują za błogosławieństwo, a uczestnicząc w Mszach św. i nabożeństwach, dają wyraz swojego przywiązania. Obraz otoczony jest wielkim kultem ludzi różnego wieku. Modlą się tu osoby starsze, dzieci, młodzież szkolna, dojeżdżający do pracy. O każdej porze dnia można spotkać kogoś modlącego się w kościele¹⁶⁷.

Sanktuarium jest „bastionem wiary” wschodnich rubieży diecezji tarnowskiej¹⁶⁸, zawsze wyznaczanym na miejsce uprzywilejowane w latach jubileuszowych Kościoła czy diecezji¹⁶⁹. Biskupi tarnowscy pasterską troską otaczają sanktuarium. Celebrują podczas dorocznego odpustu uroczyste sumy i wygłaszają kazania. W ciągu całego roku około 200 przyjezdnych kapłanów odprawia Msze św. przed cudownym obrazem¹⁷⁰.

Wymienione elementy wzięte razem są tym czynnikiem, który określa rolę cmolaskiego ośrodka kultu w życiu społeczności wierzących i wyznacza stale jego popularność. One też decydują, jakie w hierarchii miejsc świętych w diecezji czy kraju zajmuje dane sanktuarium. Kończąc ten rozdział, można stwierdzić, że kult Przemienienia Pańskiego w parafii Cmolas przybierał różne formy na przestrzeni wieków. Nabierał intensywności, przeżywał również pewne załamania. Obecnie jest żywy i przybiera na sile, czego dowodem są przedstawione w końcowym rozdziale przejawy i formy kultu.

¹⁶⁴ Zob. Liber memorabilium, s. 11.

¹⁶⁵ Zob. Księga pamiątkowa, s. 21.

¹⁶⁶ „Wyrażam głębokie uznanie (...) dla zorganizowania pielgrzymki rolników regionu. Jestem pod wrażeniem rozmodlonej rzeszy ok. 20 tys. rolników” (Wpis bpa Józefa Gucwy, tamże, s. 19).

¹⁶⁷ Relacja ustna, J. Kosiorowski, 4 listopada 1984 r.

¹⁶⁸ Por. *Program duszpasterski na Jubileuszowy Rok 1985-1986*, „Currenda”, 135(1985), nr 8-11, s. 216.

¹⁶⁹ Por. J. Ablewicz, s. 11.

¹⁷⁰ Relacja ustna, S. Jagła.

III. PRZEJAWY I FORMY KULTU CHRYSZTUSA W TAJEMNICY PRZEMIENIENIA

Obserwując zjawisko kultu Przemienienia Pańskiego w sanktuarium w Cmolasie, napotkać można różnorodne formy pobożności. Bogactwo sposobów oddawania czci Chrystusowi Panu ukazują m.in.: uroczystości odpustowe, pielgrzymki oraz specyficzne przejawy pobożności chrystocentrycznej, do których należą Nowenna do Przemienienia Pańskiego czy inne nabożeństwa, modlitwy i pieśni.

Na podstawie przedstawionego ruchu pielgrzymkowego ukazano, jaki jest społeczny zasięg kultu promieniującego z cmolaskiego sanktuarium. W oparciu o dokumentację podziękowań i świadectw, zamieszczonych w Księdze łask doznanych w sanktuarium Przemienienia Pańskiego w Cmolasie, jak też zachowanych pamiątek i relacji ustnych świadków, okazano, jakich łask doznali czciciele Chrystusa Pana w cudownym wizerunku. Analiza wspomnianego materiału wskazuje na cechy modelu pobożności, który w czasie swego istnienia wypracowało omawiane sanktuarium.

1. Uroczystości odpustowe

Obraz Przemienienia Pańskiego niemal od samego początku cieszył się wielką popularnością. Sanktuarium zaś zaczęło stawać się ośrodkiem szczególnego nabożeństwa ku czci Chrystusa Pana, które rozpowszechniło się stąd na okoliczne miejscowości. Wielkość kultu można ocenić m.in. po rozmiarach uroczystości odpustowych.

Pierwszą, zachowaną do dziś wzmiankę na temat uroczystości odpustowych podają akta wizytacji diecezji krakowskiej z 1737 roku, mówiąc, że kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Cmolasie uzyskał z Rzymu w 1722 roku odpusty na dzień Przemienienia Pańskiego¹⁷¹. Obchodzono je każdego roku w dniu 6 sierpnia¹⁷², będącym

¹⁷¹ Visitatio Constantini Feliciani Szaniawski (1727), AV, t. 22, s. 80.

¹⁷² Tamże. Kościół wschodni od wieków czci nieprzerwanie i uroczystości 6 sierpnia teofanię na górze Tabor jako jedno ze swoich dwunastu głównych świąt. W kościele greckim obchodzone jest wraz ze świętowaniem, poprzedzone wigilią i ma oktawę. W Armenii należy do pięciu najgłośniejszych uroczystości w roku liturgicznym, ma oktawę i przez trzy dni jest obchodzone. Papież Klemens III w 1457 roku konstytucją *Inter divinae* ustanowił święto Przemienienia Pańskiego przypadające na dzień 6 sierpnia. Tekst wspomnianej konstytucji wyjaśnia, że i w Kościele zachodnim było Przemienienie od dawna obchodzone pod nazwą Salvatora: „... sacratissimum transfigurationis hujus modi festum quod vulgaliter Salvatoris dicitur”. Zwraca uwagę fakt, że greccy i łacińscy pisarze w tytułach swych oracji i kazań o Przemienieniu zwali konsekwentnie Chrystusa Salwato-

również doroczną pamiątką zjawienia Chrystusa w Cmolasie. Druga wzmianka pochodzi z 1817 roku. Biskup przemyski Antoni Gołaszewski wydał w tymże roku dekret o uznaniu obrazu za cudowny, co wzmocniło jeszcze bardziej popularność obchodzonych tu uroczystości odpustowych. Przyciągały one liczne rzesze wiernych, którzy pragnęli tu lepiej się pomodlić lub zyskać jakąś upragnioną łaskę.

Brak dokumentów źródłowych nie pozwala dokładnie odtworzyć przygotowań i przebiegu uroczystości oraz związanych z nim nabożeństw urządzanych w parafii. Wspomniane dokumenty kościoła, wydane z racji przeżywanych tu uroczystości w dniu Przemienienia Pańskiego oraz liczne wota świadczą, że cieszyły się one dużą popularnością. Dokładniej można ustalić przebieg uroczystości odpustowych począwszy od początku XX wieku. Przed odpustem było zawsze przygotowanie przez nauki rekolekcyjne i spowiedź. W sam dzień Przemienienia Pańskiego odprawiano Mszę św. przez cudownym obrazem z licznym udziałem wiernych. Główną uroczystość odpustową przenoszono wtedy na najbliższą niedzielę po 6 sierpnia.

rem, co z kolei znalazło wyraz w tym, że kościoły ku czci Przemienienia Pańskiego nosiły nazwę Salwatora, a ich absydy zdobiono głównie sceną cudu na górze Tabor, włączoną, jako temat naczelny, w program zawierający podstawowe prawdy religijne. Wezwanie Salwatora zyskało największą popularność w pierwszym tysiącleciu, gdyż nadawano je większości katedr na Zachodzie. Takie samo wezwanie miała od początku IV stulecia katedra biskupów rzymskich, bazylika laterańska. Ta matka i głowa wszystkich kościołów obchodzi swe święto tytularne 6 sierpnia, mimo rededykacji katedry w IX wieku i poświęceniu jej wówczas św. Janowi Chrzcicielowi. Poświęcenie Salwatorowi Chrystusowi Przemienionemu najważniejszych świątyń chrześcijaństwa świadczyło o tym, że wezwanie to uważano za najgodniejsze. W XII wieku tak dalece zapomniano o święcie Przemienienia Pańskiego, że opat klasztoru w Cluny Piotr Czcigodny zmuszony był wprowadzić je ponownie jako obowiązujące we wspólnotach benedyktyńskich. Za powód zaś swego rozkazu, oprócz wielkości tajemnicy, podał starożytny zwyczaj wielu kościołów świata, które pamięć wspomnianego Przemienienia nie z mniejszą solennością obchodzą, jak Epifanii i Wniebowstąpienia Pańskiego. Po restytuowaniu święta w XV wieku odżyło znów zainteresowanie Przemienieniem w liturgii i w sztuce, nie na długo jednak, gdyżubożenie jego treści teologicznych, charakteryzujące późne średniowiecze i czasy nowożytne, nie sprzyjało przywróceniu tej teofanii pierwotnego znaczenia. Polska weszła do rodziny państw chrześcijańskich w czasie, gdy wezwanie Salwatora nie było już w Kościele rzymskim popularne. Notowały to święto benedykcyjale katedry krakowskiej (XI wiek) i *Kodeks Gertrudy* (XI wiek), gdy na cały Kościół rozciągnął je papież Kalikst III, obdarzając odpustami. Bp Tomasz Strzepiński wprowadził je w Krakowie w 1459 roku, a biskup Rudolf w 1469 roku w diecezji wrocławskiej. Por. A. Nowowiejski, s. 87; J. Kalinowska, s. 6; W. Schenk, *Rok liturgiczny*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, red. F. Blachnicki, W. Schenk, R. Zielasko, Poznań-Warszawa-Lublin 1967, s. 463-466.

Odprawiano wówczas w kościele pw. Przemienienia Pańskiego wiele Mszy św. Szczególną oprawę posiadała suma o godz. 11⁰⁰, na którą wyruszali procesjonalnie z kościoła parafialnego wszyscy wierni. Przybywało wielu pielgrzymów indywidualnie i w zorganizowanych grupach¹⁷³. Liturgia uroczystości odbywała się w kościele. Napływ pielgrzymów sprawił, że zdecydowana większość ludzi nie mogła się dostać do środka. Stojąc na placu, nie mogli oni w pełni uczestniczyć w odprawianym nabożeństwie. Zaczęto zatem główną Mszę św. odprawiać przy ołtarzu polowym, ustawionym prowizorycznie przy bocznej ścianie kościoła¹⁷⁴.

Lata po II wojnie światowej przyniosły dalsze ożywienie kultu, to zaś spowodowało wzrost popularności uroczystości odpustowych¹⁷⁵. Odpust w dalszym ciągu przenoszono na najbliższą niedzielę po 6 sierpnia, więc triduum rozpoczynało się zazwyczaj w czwartek wieczorem uroczystym nabożeństwem do Przemienienia Pańskiego i nauką wstępną dla wszystkich¹⁷⁶. W pierwszym dniu triduum, oprócz nauk dla wszystkich, swoje konferencje stanowe mieli rodzice. Dzień ten zazwyczaj poświęcony był chorym, bowiem mają szczególne nabożeństwo do Przemienienia Pańskiego. Osobom obłożnie chorym udzielano w terenie, według uprzednich zgłoszeń, spowiedzi i Komunii św., łącząc je niejednokrotnie z sakramentem chorych. W kościele odprawiano Mszę św. z nauką dla chorych, połączoną z krótkim nabożeństwem do Przemienienia Pańskiego i błogosławieństwem¹⁷⁷. Organizowany w ten sposób dzień chorych cieszył się dużą popularnością i wciąż wzrastała liczba jego uczestników. Sobota, dzień poprzedzający bezpośrednio uroczystości odpustowe, miał zawsze uroczystą oprawę. Poświęcony był głównie dzieciom i młodzieży, którzy mieli w tym dniu swoje konferencje stanowe. Ponadto w dniu tym odbywała się zawsze spowiedź¹⁷⁸.

¹⁷³ Relacja ustna, M. Sokół, Przemyśl 18 listopada 1984 r.

¹⁷⁴ „W święto Przemienienia [jest] dostawiana do ściany zachodniej wielka kaplica otwarta pod daszkiem z ołtarzem przenośnym, gdzie odbywa się dla wielotysięcznych mas wiernych na cmentarzu, polach pobliskich – Najświętsza Ofiara w glorii południowego słońca, w tęczy kadzielnich dymów ze starych stylowych turybularzy, w żarze patnicznych modlitw i prośb kalek o cud odmiany, w pieniach chóru chłopskiego w ludowych strojach, wśród dźwięku ministranckich dzwonek, szmeru kwiatnych girland u barokowych feretronów, w wietrze od Puszczy i ćwierków świerszczy, od rdzawych rżysk w chwilach ciszy, zasłuchani Podniesienia i św. Komunii”. K. Skowroński, s. 2.

¹⁷⁵ Relacja ustna, S. Jagła.

¹⁷⁶ Zob. Program triduum ku czci Przemienienia Pańskiego w Cmolasie w 1961 roku.

¹⁷⁷ Tamże.

¹⁷⁸ Tamże.

Do dyspozycji penitentów zapraszano wielu księży z okolicznych miejscowości, których wspomagali przyjeżdżający na uroczystości odpustowe księża rodacy wywodzący się z parafii. W ten sposób przygotowywano się do przeżycia głównej uroczystości odpustowej przypadającej na niedzielę. Od wczesnych godzin rannych przybywali bardzo licznie pielgrzymi, zarówno indywidualnie, jak i w zorganizowanych grupach. Odprawiano w tym dniu wiele Mszy św. Główny akcent padał zawsze na najbardziej uroczyste celebrowaną przy ołtarzu polowym sumę. Odpust kończono niesporami o Przemienieniu Pańskim w godzinach popołudniowych¹⁷⁹.

Chociaż odpust był przenoszony na najbliższą niedzielę, to w latach 70. XX wieku wzrosła ranga samego dnia Przemienienia Pańskiego. Przybywali licznie pielgrzymi, dlatego oprócz Mszy św. rano i wieczorem wprowadzono uroczystą sumę z kazaniem¹⁸⁰. Parafianie zaś zaczęli się powstrzymywać w tym dniu od prac polowych. Przygotowania do uroczystości odpustowych zaczęły przekraczać ustalone od kilkudziesięciu lat triduum, które zastępowały z reguły dłuższe rekolekcje. W 1974 roku trwały one cztery dni i posiadały bogaty program¹⁸¹. W latach 1983-1984 trwały już pięć dni¹⁸².

Najbardziej uroczystą oprawę miały uroczystości odpustowe w 1985 roku z racji obchodzonego Jubileuszu 400-lecia sanktuarium¹⁸³. Nowo przybyły proboszcz ks. Kazimierz Szkaradek postanowił już na stałe wprowadzić tygodniowy odpust¹⁸⁴. Komisja złożona z księży dekanatu kolbuszowskiego i przedstawicielei kurii tarnowskiej pod przewodnictwem bpa Piotra Bednarczyka w dniu 17 czerwca 1985 r. ustaliła program przygotowań i przebiegu uroczystości odpustowych.

W niedzielę 4 sierpnia wyznaczono otwarcie całorocznego Jubileuszu ku czci Przemienienia Pańskiego. Na uroczystość przybył ordynariusz diecezji tarnowskiej bp Jerzy Ablewicz. O godz. 10³⁰ procesją z kopią obrazu słynącego łaskami rozpoczęła się przy ołtarzu polowym uroczysta Msza św. celebrowana przez biskupa w asyście wielu kapłanów. Słowo Boże wygłosił sam celebrans. Po Mszy św. odbyła się przed wystawionym Najświętszym Sakramentem Nowen-

¹⁷⁹ Relacja ustna, S. Jagła.

¹⁸⁰ Tamże.

¹⁸¹ Zob. Program rekolekcji ku czci Przemienienia Pańskiego w Cmolasie w Roku Jubileuszowym 1974.

¹⁸² Zob. Program rekolekcji i uroczystości odpustowych ku czci Przemienienia Pańskiego w Cmolasie w 1984 roku.

¹⁸³ Zob. Wielki odpust ku czci Chrystusa Przemienionego w Cmolasie 4-11.08.1985 r.

¹⁸⁴ „Uroczystości odpustowe odbywać się będą przez cały tydzień począwszy od tego roku”. *Nowenna do Przemienienia Pańskiego*, s. 63.

na do Przemienienia Pańskiego zakończona błogosławieństwem wiernych, których zebrało się blisko 20.000¹⁸⁵. Bp Piotr Bednarczyk odwiedził sanktuarium 6 sierpnia, w sam dzień Przemienienia Pańskiego. Przewodniczył uroczystej sumie koncelebrowanej i wygłosił kazanie dla chorych, im bowiem ten dzień był poświęcony. Następnie chorym udzielił specjalnego błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem na sposób lurdzki¹⁸⁶. Na to wzruszające nabożeństwo przybyła kilkutyśięczna grupa chorych, łącznie około 8.000 wiernych.

Tygodniowy odpust zakończył się 11 sierpnia uroczystą sumą z kazaniem bpa Józefa Gucwy. Suma połączona była z nabożeństwem dla rolników jako dziękczynienie za szczęśliwe zbiory i dobre urodzaje. Na tę przepiękną uroczystość przybyło 14 delegacji z okolicznych miejscowości w ludowych strojach. Ofiarowali Chrystusowi Przemienionemu wieńce dożynkowe jako wotum wdzięczności. Nabożeństwo zgromadziło około 20.000 pielgrzymów, głównie rolników z regionu¹⁸⁷.

Ogólny schemat niedzielnych uroczystości odpustowych ku czci Przemienienia Pańskiego w Cmolasie w 1985 roku był podobny jak w latach poprzednich i przedstawiał się następująco:

- ✓ 6³⁰ – Godzinki o Cudownym Przemienieniu Pańskim
- ✓ 7⁰⁰ – Msza św. z kazaniem
- ✓ 9⁰⁰ – Msza św. z kazaniem dla młodzieży
- ✓ 11⁰⁰ – Suma koncelebrowana pod przewodnictwem z kazaniem księdza biskupa
- ✓ 12⁰⁰ – Wystawienie Najświętszego Sakramentu i Nowenna do Przemienienia Pańskiego
- ✓ 16³⁰ – Nieszpory o Przemienieniu Pańskim
- ✓ 17⁰⁰ – Msza św. z kazaniem¹⁸⁸.

Przez cały tydzień uroczystości odpustowych trwały jubileuszowe Misje Święte, które głosili Ojcowie Pallotyni. Ich hasłem były słowa Ojca Świętego Jana Pawła II: „Aby w życiu każdego z nas zwyciężył Chrystus”¹⁸⁹. W ciągu tygodnia główne nabożeństwo dla pielgrzymów odbywało się o godz. 11⁰⁰. Program dnia był tak pomyślany, aby uczestnicy uroczystości odpustowych znaleźli wiele okazji do modlitwy. Przedstawiał się on następująco:

- ✓ 7⁰⁰ – Msza św. i nauka stanowa
- ✓ 8⁰⁰ – Nauka stanowa
- ✓ 10⁰⁰ – Powitanie pielgrzymów, spowiedź
- ✓ 11⁰⁰ – Koncelebrowana suma z kazaniem

¹⁸⁵ Wielki odpust 1985.

¹⁸⁶ Tamże.

¹⁸⁷ Księga pamiątkowa, s. 19-21.

¹⁸⁸ Relacja ustna, J. Kosiorowski, 4 listopada 1984 r.

¹⁸⁹ Jubileuszowe Misje Święte 3-11.08.1985 r.

- ✓ 12⁰⁰ – Wystawienie Najświętszego Sakramentu i Nowenna do Przemienienia Pańskiego
- ✓ 12⁰⁰ – Poświęcenie dewocjonaliów i pamiątek, pożegnanie pielgrzymów
- ✓ 19⁰⁰ – Msza św. i nauka ogólna
- ✓ 20⁰⁰ – Nauka stanowa¹⁹⁰.

Uroczyste sumy odpustowe oraz Msze św. o godz. 9⁰⁰ w niedzielę odprawiane były przy ołtarzu polowym. Poprzedzała je zawsze i zamykała procesja do ołtarza z kopią łaskami słynącego obrazu Przemienienia Pańskiego niesiona przez wiernych. Wspomniane Msze św. uświetniał zawsze parafialny chór mieszany oraz orkiestra¹⁹¹.

Uroczystości odpustowe są więc jedną z ważniejszych form publicznej czci Chrystusa Pana w Jego łaskami słynącym obrazie. Dostarczały w przeszłości i nadal dostarczają wielu przeżyć religijnych, wzrasta też ciągle ich popularność. W ciągu tygodniowego odpustu w 1985 roku sanktuarium odwiedziło ponad 60.000 pielgrzymów, udzielono blisko 30.000 Komunii św., zamówiono 500 Mszy św. przed cudownym obrazem. W uroczystościach odpustowych udział wzięło trzech biskupów oraz wielu kapłanów i alumnów¹⁹².

2. Pielgrzymki

Sanktuaria rodziły się i rozwijały wraz z nieodłączną formą pobożności chrześcijańskiej zwaną pielgrzymowaniem. Wierni udawali się do niektórych kościołów, kaplic i innych miejsc sakralnych, by tam uczcić jakiś sławniejszy obraz, figurę, relikwie, zdziałany przez Boga cud lub uzyskać specjalny odpust. W pielgrzymowaniu swoim lud wierny szukał skutecznego sposobu uproszenia sobie łask Bożych, podziękowania za nie lub przebłagania za grzechy. Miejsca docelowe pielgrzymek, a więc kościoły, kaplice rosły w świadomości Kościoła do szczególnej rangi. Poczęto je też z czasem nazywać sanktuariami¹⁹³.

Jednym z takich miejsc szczególnej łaskowości Bożej jest sanktuarium w Cmolasie. Od początku swego istnienia przyciągało ono pielgrzymów, niejednokrotnie z odległych miejscowości. Ludzie możni i wybitni korzyli się tu na równi z prostym ludem. Darowali swoje majątkości na renowację i utrzymanie kościoła, ofiarowali – jak wspominają źródła i tradycja – wota, dary nieraz bardzo kosztowne¹⁹⁴.

¹⁹⁰ Tamże.

¹⁹¹ Relacja ustna, K. Szkaradek, Cmolas 13 lipca 1985 r.

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ J. Dudziak, *Prawno-kanoniczna koncepcja sanktuarium*, TST, 9(1983), s. 72.

¹⁹⁴ Por. Teczka parafii Cmolas; J. Paszenda, s. 108-109.

Ruch pielgrzymkowy nie przeżywał większych kryzysów. Pewne jego osłabienie przyniosły początkowo lata niewoli narodowej oraz liczne wojny, które przeciągały się przez nasz kraj. Z drugiej strony czasu te sprzyjały indywidualnym pielgrzymkom i modlitwie o charakterze niemasowym. Wierni przed cudownym obrazem Przemienienia Pańskiego czerpali siły do odnowy wiary, do przetrwania, do obrony Ojczyzny¹⁹⁵.

Po II wojnie światowej ruch pielgrzymkowy wzmógł się na nowo, przybierając niespotykane dotąd rozmiary. Do Chrystusa Przemienionego przybywają zorganizowane grupy wiernych nie tylko na odpusty, ale przez cały rok. Ma to często związek z możliwością uzyskania odpustów jubileuszowych. W tym to czasie, na wzór starotestamentowego jubileuszu, Kościół otwiera swoje skarby, w pewnych epokach i przy wielkich uroczystościach udzielając łask nadzwyczajnych¹⁹⁶.

W 1983 roku, Roku Jubileuszu Odkupienia, kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Cmolasie należał do grupy świątyń diecezji tarnowskiej, w których można było uzyskać odpust jubileuszowy¹⁹⁷. W związku z tym w sprawozdaniu parafii Cmolas za rok 1983 zanotowano 13 zorganizowanych pielgrzymek¹⁹⁸. Grupy pielgrzymkowe, po uprzednim ustaleniu terminu z kustoszem sanktuarium, przybywały pod przewodnictwem swoich duszpasterzy. Tak wspomina jeden z uczestników pielgrzymki z Lipnicy w Roku Jubileuszowym 1983: „Pielgrzymka wyruszyła po krótkim nabożeństwie, które zakończyło błogosławieństwo Najśw. Sakramentem w puszczy. Pielgrzymce przewodził krzyż, a przewodniczył kapłan ubrany w komżę i stułę, w asyście dwóch alumnów. W czasie drogi pątnicy śpiewali pieśni religijne, odmawiali wspólnie różaniec. Grupę około 300 osób powitał kustosz sanktuarium ks. Stanisław Jagła. Po krótkim przemówieniu i pokropieniu pielgrzymów wodą święconą

¹⁹⁵ Tamże, s. 109; Księga ogłoszeń 1940.

¹⁹⁶ „Rok ten był rokiem łaski i miłosierdzia, rokiem błogosławionym, w którym niewolnik odzyskiwał wolność, dłużnik otrzymywał odpuszczenie długów, wywłaszczony powracał do swej posiadłości. Rok jubileuszowy Starego Testamentu był tylko cieniem tego, co się dzieje w roku jubileuszowym ustanowionym przez Kościół; w tym bowiem roku niewolnik grzechu odzyskuje wolność syna Bożego, dłużnik sprawiedliwości Bożej dostępuje darowania kar doczesnych, należnych za grzechy, wyłączony przez grzech z dziedzictwa Bożego, powraca do swojej ojczyzny”. W. Szmyd, *Odpusty*, Kraków 1930, s. 305.

¹⁹⁷ J. Ablewicz, s. 11.

¹⁹⁸ Przybyły pielgrzymki z następujących parafii: Kolbuszowa, Kupno, Niwiska, Przedbórz, Poręby Dymarskie, Ostrowy Tuszowskie, Trzęsówka, Werynia, Lipnica, Kopcice, Dzikowiec, Wola Rusinowska, Majdan Królewski. Sprawozdanie ze stanu parafii Cmolas za rok 1983.

wprowadził pielgrzymów do świątyni. Wielu korzystało na miejscu z sakramentu pokuty, większość przystępowała do Komunii św. Po Mszy św., przed wystawionym Najśw. Sakramentem odbyła się Nowenna do Przemienienia Pańskiego, na którą złożyły się modlitwy i pieśni. Następnie pielgrzymi mieli czas na chwilę osobistej refleksji modlitewnej, niektórzy obchodzili <<na ofiarę>> ołtarz główny z cudownym obrazem, modlili się w starym kościele, zapoznawali się z historią sanktuarium, nabywali pamiątki. Po uroczystym pożegnaniu pielgrzymka udała się w drogę powrotną¹⁹⁹. Podobny program zachowywano w sanktuarium podczas pobytu innych pielgrzymek.

Najliczniejsze rzesze pątników czczą Chrystusa Przemienionego w czasie uroczystości odpustowych. Od wielu lat przychodzą w tym dniu pielgrzymki z Kolbuszowej, Trzęsówki, Ostrów Tuszowskich, Niwisk, Dzikowca, Nowej Dęby, Majdanu Kolbuszowskiego. Pojedynczo przybywa wiele osób, nieraz z odległych miejscowości²⁰⁰. Grupom pielgrzymkowym przewodniczą kapłani. Pielgrzymi są uroczystie witani przez miejscowych duszpasterzy, uczestniczą głównie w uroczystej sumie odpustowej, bardzo licznie przystępują do sakramentów, modlą się przed cudownym obrazem, zamawiają Msze św. Gorącym pragnieniem wielu kapłanów przybyłych z pielgrzymkami czy też uczestniczących w uroczystościach odpustowych jest to, by odprawić Mszę św. przed cudownym wizerunkiem Chrystusa Pana. Nic dziwnego, że odbywają się one w tych dniach bardzo licznie²⁰¹.

Dotychczas największą frekwencją pielgrzymów cieszyły się uroczystości odpustowe w 1985 roku. Podczas tygodniowego odpustu przybyło 20 pieszych, zorganizowanych grup pielgrzymkowych z okolicznych parafii oraz miejscowości diecezji tarnowskiej i przemyskiej²⁰². Najliczniejsza była pielgrzymka z Kolbuszowej, która przybyła do sanktuarium cmolaskiego w sobotę 10 sierpnia 1985 r. w licznie 2.000 osób. Przybyły ponadto pielgrzymki młodzieży z Ostrów Tuszowskich, Liturgicznej Służby Ołtarza z Dzikowca i Sędziszowa, Dziewczęcej Służby Maryjnej z Trzęsówki oraz pielgrzymki autobusowe z Mielca i Dębicy²⁰³. Główna Msza św. dla pielgrzymów była urządzana przez cały tydzień o godz. 11⁰⁰, aby pielgrzymi mo-

¹⁹⁹ Relacja ustna, F. Rusin, Przemyśl 12 października 1984 r.

²⁰⁰ Relacja ustna, A. Mokrzycki. „Kościół otacza od trzech wieków rzesza wiernych z Puszczy między Wisłą a Sanem, od Mielca i Kolbuszowej, Rzeszowa i Łańcuta, Dęby i Tarnobrzegu, Niska i Stalowej Woli. Przybyła z wsi i miasteczek nowych, z robotniczych centrów, piechotą i na wozach, jak przed wiekami..., aby złożyć hołd Przemienionemu i prosić jak tyle wieków o łaski”; K. Skowroński, s. 3.

²⁰¹ Relacja ustna, I. Kosiorowski.

²⁰² Księga pamiątkowa, s. 5-25.

²⁰³ Tamże, s. 8, 12, 17-18.

gli swobodnie dojść na czas, a następnie wrócić do swoich domów. Celebrowali ją kapłani przybyli z pielgrzymkami. W niedzielę rozpoczynającą i kończącą tygodniowy odpust oraz w sam dzień Przemienienia Pańskiego uroczystym sumom przewodniczyli oraz słowo Boże głosili biskupi z Tarnowa²⁰⁴. Oni to pielgrzymują od kilkunastu lat do sanktuarium w Cmolasie i bardzo chętnie przewodniczą głównym uroczystościom odpustowym²⁰⁵.

Oprócz grup pielgrzymkowych dużą popularnością cieszą się pielgrzymki indywidualne odbywane samotnie lub w małych grupach. Program pobytu w sanktuarium normują sobie w tym wypadku sami uczestnicy. Z uwagi na posiadane połączenie kolejowe oraz dość dobrze rozwiniętą komunikację autobusową, a także coraz większe rozpowszechnienie prywatnych samochodów i motocykli ten rodzaj pielgrzymowania staje się coraz popularniejszy. Tego typu pielgrzymki mają miejsce, oczywiście obok uroczystości odpustowych, w letnie soboty, niedziele i święta²⁰⁶.

Reasumując, trzeba powiedzieć, że liczba pątników przybywających do sanktuarium w Cmolasie wykazuje ciągle tendencje wzrostowe. Zwiększa się też liczba duszpasterzy przybywających i celebrujących w sanktuarium Msze św. Zasięg pielgrzymek zorganizowanych, którym przewodniczą kapłani, obejmuje obszar w promieniu do 30 km. Pielgrzymki prywatne, indywidualne mają zasięg dużo większy. Wnioskować można o tym na podstawie nadsyłanych, a najczęściej dostarczanych osobiście próśb i podziękowań zanoszonych podczas czwartkowej Nowenny do Przemienienia Pańskiego oraz zamawianych intencji mszalnych²⁰⁷. Ogólnie zasięg społeczny kultu sanktuarium cmolaskiego obejmuje parafie dekanatów: kolbuszowskiego, częściowo zaś sędziszowskiego, mieleckiego, baranowskiego. Granicząc zaś z diecezją przemyską, obejmuje sąsiednie dekanaty: raniżowski, częściowo tarnobrzeski i głogowski. W indywidualnych przypadkach kult przekracza zakreślone wyżej granice.

3. Łaski, podziękowania i wota

W niedługim czasie po objawieniu się Chrystusa Pana w Cmolasie zaczęli przychodzić coraz liczniej wierni, by tu wyprosić sobie łaskę pokuty, zmiany życia lub wytrwania w dobrym. Liczne, wysłuchane tu prośby, bogato udzielone łaski, a niejednokrotnie cuda sprawiły, że grono czcicieli Chrystusa Przemienionego wciąż

²⁰⁴ Wielki odpust 1985.

²⁰⁵ Relacja ustna, S. Jagła.

²⁰⁶ Relacja ustna, K. Szkaradek.

²⁰⁷ Zob. Teczka próśb i podziękowań z Nowenny do Przemienienia Pańskiego (1984-1986); Księgi intencji mszalnych (1984, 1985).

się powiększało. Już informacja z 1646 roku, znajdująca się na portrecie fundatora kościoła i cudownego obrazu, wspomina: „...Na tym zaś miejscu ludzie łask Boskich z pociechą doznają”. W 1674 roku obraz już słynął cudami, a w następnych latach przybyły liczne wota²⁰⁸. Komisyjnie zanotowano w 1748 roku, że obraz jest uznany za łaskami słynący, zaś dekret z 1817 roku zaliczył obraz do cudownych²⁰⁹.

Trudno dziś ustalić, czy w sanktuarium prowadzono rejestr łask i cudów otrzymanych od Chrystusa Przemienionego, gdyż nie zachował się on do czasów obecnych. O licznych łaskach świadczy jednak żywy kult w ciągu wieków, zachowane orzeczenia o cudowności obrazu oraz liczne wota. Obecnie jednym z głównych źródeł poznania cudownego oddziaływania Chrystusa Przemienionego w cmolaskim sanktuarium jest prowadzona od II wojny światowej Księga łask doznanych w sanktuarium Przemienienia Pańskiego w Cmolasie. Zawiera ona relacje dziękczynne oraz opisy cudów i łask doznanych w sanktuarium²¹⁰.

Największą łaską Chrystusa Przemienionego, wciąż żywą w pamięci mieszkańców Cmolasu, jest zachowanie wsi od wysiedlenia w czasie II wojny światowej. Na terenach tych plan realizacji przewidywał zlokalizowanie kilku niemieckich poligonów wojennych. Odprawiano w tej intencji Msze św., urządzano nabożeństwa błagalne, procesje eucharystyczne. Gorące modlitwy zostały wysłuchane²¹¹.

Cudowne uratowanie życia zawdzięczał Chrystusowi Przemienionemu były wikariusz parafii Cmolas ks. Wojciech Urbaś²¹². „W pamiętne dni września 1939 roku tysiące ludzi uciekało w popłochu na wschód przed wojskami niemieckimi (...). Niedługo potem Niemcy zajęli Cmolas, a na plebanię wkroczył oddział żołnierzy niemieckich z oficerem na czele w poszukiwaniu broni. Niemcy, rozdrażnieni oporem, jaki stawiały oddziały polskie pod Kolbuszową, rozpoczęli rewizję w sposób ostry i bezwzględny. Ksiądz Urbasia postawili pod ścianą ze związanymi rękami i zagrozili mu, że jeśli znajda broń na plebanii, zostanie rozstrzelany. Po przeprowadzeniu szczegółowej rewizji w budynkach gospodarczych, do ks. Urbasia podszedł oficer kierujący rewizją i zapytał się go dyskretnie, czy umie po niemiecku. <<Trochę>>, odpowiedział ks. Urbaś. Wtedy oficer ujawnił mu, że jest księdzem i dlatego może mu zaufać i przyznać się, czy jest broń na

²⁰⁸ K. Skowroński, s. 108.

²⁰⁹ Tamże, s. 108-109.

²¹⁰ Zob. Księga łask, s. 1 i nn.

²¹¹ S. Kosiorowski, s. 300-301; K. Paszenda, s. 109.

²¹² Pracował od 4 lutego 1936 r. jako wikariusz, a następnie od 21 grudnia 1939 r. do 8 września 1940 r. jako administrator parafii po śmierci proboszcza i dziekana ks. Melchiora Zapały. Por. J. Pachowicz, s. 208.

plebanii, gdyż w razie jej znalezienia grozi mu rozstrzelanie, bo taki otrzymali rozkaz. W tej sytuacji ks. Urbaś bez wahania przyznał się oficerowi, gdzie jest schowany rewolwer ks. dziekana, dodając jako wyjaśnienie, że w Polsce mógł każdy otrzymać pozwolenie na broń. Oficer, otrzymawszy te informacje, polecił żołnierzom przeprowadzić rewizję na plebanii i wyznaczył każdemu z nich poszczególne pokoje do rewizji, a sobie zostawił pokój ks. dziekana. (...) Biurko otworzył, rewolwer wyjął i schował pod mundur. Gdy żołnierze skończyli rewizję w wyznaczonych pokojach i zgłosili się do oficera, meldując, że nie znaleźli broni, ten powiedział im, że tu również z podobnym skutkiem rewizja została zakończona. Przed odejściem z plebanii oficer poprosił ks. Urbasia o modlitwę, gdyż, jak mówił, idzie na front. Tak cudownym zrządzeniem Opatrzności Bożej ks. Urbaś uniknął niechybnej śmierci²¹³. Zdarzenie to opowiadał często i podkreślał nadzwyczajną ingerencję i łaskę Chrystusa Przemienionego, który czczony jest tu w łaskami słynącym obrazie²¹⁴.

Również jedno z podziękowań w Księdze łask dotyczy zdarzenia z II wojny światowej: „Panie Jezu Przemieniony, dziękuję Ci za łaskę powrotu do zdrowia. Byłam ciężko chora, miałam ranę na sercu spowodowaną wybuchem bomby. Nie mogłam się poruszać. 3 lata chorowałam, leczyłam się, lecz nic nie pomagało. Kiedy zostały odprawione 3 Msze św. o moje zdrowie do Ciebie Panie Jezu Przemieniony – poczułam w sobie siłę i powróciłam do zdrowia. Upłynęło już prawie 40 lat od tej chwili, mam już 74 lata i na sercu dobrze się czuję. Dziękuję Ci Panie Jezu, bo wiem, że to sprawiła Twoja łaska. Wierna Twoja czcicielka Jadwiga” [adres]²¹⁵.

Różne były łaski, jakie otrzymywali wierni. Największą liczbę stanowią uzdrowienia z rozmaitych chorób. Najczęściej następowały one po zamówionej Mszy św. przed cudownym obrazem, żarliwej modlitwie lub Nowennie do Przemienienia Pańskiego. A oto zapisane oświadczenia niektórych osób: „W 1950 roku przyszła do kancelarii parafialnej Maria Jachyra z Trzęsówki, z sąsiedniej wioski i poprosiła o zdrowie dla dzieci – dwóch bliźniaków – Kazimierza i Bolesława, bo w 3. roku życia doznały padaczki. Msza św. się odprawiła i do dzisiaj dwaj chłopcy żyją i są zdrowi, padaczka znikła po Mszy św. Potwierdza: ks. Stanisław Jagła proboszcz²¹⁶.”

Podobne uzdrowienie miało miejsce w Jadachach k. Nowej Dęby: „W dniu 28 sierpnia 1984 roku przyszła do kancelarii parafialnej Zofia Wołynia zam. w Jadachach k. Nowej Dęby, prosząc o modlitwę w Mszy św. przed cudownym obrazem w intencji ciężko

²¹³ Tamże, s. 208-209.

²¹⁴ Relacja ustna, A. Mokrzycki.

²¹⁵ Księga łask, s. 2.

²¹⁶ Tamże, s. 1.

chorej córki Józefy. Jak wyznała, już trzeci miesiąc po operacji nie ma żadnej poprawy, co więcej, jest coraz gorzej. Lekarze określili stan zdrowia jako beznadziejny z powodu zakażenia pooperacyjnego. Msza św. została odprawiona 30 sierpnia. W tym dniu ciężko chora Józefa poczuła się znacznie lepiej. W dniu 18 października powtórnie przybyła Zofia Wołynia, aby złożyć podziękowanie Panu Jezusowi Przemienionemu – za tę niezwykłą łaskę powrotu do zdrowia, jakiej doznała jej córka. Potwierdza: ks. Kazimierz Szkaradek proboszcz²¹⁷.

Rok później zanotowano w Księdze łask: „W dniu 16 stycznia 1985 roku przybyły do kancelarii parafialnej matka i babcia Adama Zmroczyńskiego zam. Majdan Królewski nr 441. Przybyły, aby złożyć podziękowanie Panu Jezusowi Przemienionemu za łaskę powrotu do zdrowia 10-letniego dziecka Adasia. Wyznały, że w październiku 1984 roku Adaś po powrocie ze szkoły stracił władzę w nogach. Lekarz z Nowej Dęby p. Zybaczyński określił, że to jest zanik mięśni, względnie nerwu. Wyznał, że pozostała modlitwa. Postanowiliśmy, jak wyznały, złożyć prośbę na Nowennie i zamówić Mszę św. przez cudownym obrazem Pana Jezusa Przemienionego. Po odprawieniu Mszy św. 18 października 1984 roku chłopcu polepszyło się znacznie. Dzisiaj nie odczuwa żadnej dolegliwości. Potwierdza ks. Kazimierz Szkaradek proboszcz²¹⁸.

Przekonanie o skuteczności Mszy św. odprawianej przed cudownym obrazem jest bardzo duże. Stąd duża ilość Mszy św. zamawianych zwłaszcza w intencji o powrót do zdrowia. Osoby przekonane o ich skuteczności wyrażają swoją wdzięczność i podziękowanie, nieraz proszą o dalszą opiekę. Dla ilustracji przytoczyć można poniższy przykład: „Pełen radości przychodzę do Ciebie Panie Jezu Przemieniony ze słowami podziękowania za przywrócone zdrowie. Wiele zawdzięczam opiece pielęgnujących, lekarzy, jak i dobrym rękóm i sercom życzliwych ludzi, ale Ty Boże kierujesz wszystkim, Tyś pierwszą przyczyną. Twoja wola sprawiła, że nie musiałem mieć operacji. Parę godzin przed zaplanowaną operacją pękł mi kamień nerkowy, a w tym czasie była za mnie odprawiana Msza św. w Cmolasie. To dzięki Tobie wróciły mi siły i zdrowie. Za to składam Ci najszczerze dzięki. Dzisiaj wraz z podziękowaniem polecam Ci Jezu mojego 12-letniego syna Romana, który cierpi na piasek nerkowy. Najlepszy Panie, przyjmij moje dziękczynienie i wysłuchaj moją prośbę. Tadeusz” [adres]²¹⁹.

Podobnych łask doznało wielu innych czcicieli Chrystusa Przemienionego. Przywołać tu warto cytat: „Jezu Przemieniony.

²¹⁷ Tamże, s. 6.

²¹⁸ Tamże, s. 6-7.

²¹⁹ Tamże, s. 3.

Pragnę z całego serca podziękować Ci dziś, że mnie wysłuchałeś. W niedzielę byłam u mojego ciężko chorego ojca w Ostrowach, tak bardzo cierpiał, nie mógł oddychać. Pomyślałam sobie, że u Ciebie znajdę dla ojca ratunek. Zamówiłam Mszę św., została odprawiona w poniedziałek, o spełnienie woli Bożej. Nie umiałam prosić o zdrowie. I Ty Jezu wysłuchałeś moją prośbę. Ojciec mój poczuł się znacznie lepiej. Jezu, dziękuję Ci za tę łaskę i proszę Cię za moim ojcem, bądź mu pomocą. Twoja czcicielka²²⁰.

Pełny obraz towarzyszącej sanktuarium atmosfery cudowności dają Msze św. zamawiane przed cudownym obrazem choćby z kilku ostatnich lat. Są one poważnym dowodem przekonania miejscowej i okolicznej ludności o wyjątkowej opiece Pana Jezusa Przemienionego nad ludźmi i okolicą. W Księdze łask spotkać można ponadto ślady wdzięczności za łaski ocalenia z różnych klęsk żywiołowych: suszy, deszczów, gradobicia. Przychodzą wtedy liczne pielgrzymki, aby wypraszać łaskę ocalenia. A oto przykład: „W 1965 roku panowała posucha w okolicy, parę miesięcy kropla deszczu nie spadła. Przyszła pielgrzymka z sąsiedniej parafii z Dzikowca z księdzem wikariuszem Nyczem w liczbie około 200 wiernych. Uczestniczyli pobożnie we Mszy św., wielu spowiadało się i komunikowało. W drodze powrotnej spotkał pielgrzymkę nagły deszcz, że wszyscy przemokli²²¹”.

By podziękować publicznie Chrystusowi Przemienionemu za liczne łaski, wierni zamawiają Msze św. dziękczynne oraz zanoszą podziękowania w każdy czwartek podczas Nowenny do Przemienienia Pańskiego²²². Również wyrazem i sygnałem otrzymywanych łask są wota dziękczynne składane w cmolaskim sanktuarium. Składano je hojnie w wiekach XVII i XVIII. Były one nie tylko liczne, lecz także różnorodne, a często kosztowne – srebrne, pozłacane, złote, wysadzone drogiemi kamieniami²²³. Składając je, dawano wyraz wdzięczności Chrystusowi za otrzymane łaski. Po konfiskacie wotów przez zaborców austriackich nie składano już ich tak często, a te, które składano, były już nieco skromniejsze. W 1972 roku wraz z cudownym obrazem przeniesiono je do nowego kościoła. Jest ich dość pokaźna ilość, wśród nich kilka cennych w postaci srebrnych i złotych serc (około 30), perły i korale (około 60), łańcuszki i inne.

²²⁰ Tamże, s. 2.

²²¹ Tamże, s. 1; Liber memorabilium, s. 2.

²²² Zob. Teczka prób i podziękowań z Nowenny do Przemienienia Pańskiego; Księga intencji mszalnych 1983, 1984, 1985.

²²³ Źródła nie wymieniają poszczególnych precjozów, zachowują jedynie wzmiankę, że było ich około 5 centnarów złota i srebra. Zob. Liber memorabilium, s. 6-77, K. Skowroński, s. 108-109; J. S. Bystroń, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce*, t. 1, Kraków 1892, s. 324.

Obecnie znajdują się w nastawie głównego ołtarza, gdzie wierni mogą je składać jako dar wdzięczności Chrystusowi Przemienionemu.

4. Nabożeństwa

Jednym ze sposobów oddawania czci Chrystusowi Przemienionemu w sanktuarium w Cmolasie są nabożeństwa. Wśród nich na szczególne podkreślenie zasługuje Nowenna do Przemienienia Pańskiego odprawiana w każdy czwartek w godzinach popołudniowych. Jej urok i piękno tak bardzo przemawiają dzięki swej sile przeżycia religijnego, że stała się ona jednym z najbardziej znanych i ulubionych nabożeństw nie tylko w parafii, ale i w okolicy.

Nabożeństwo to było znane i praktykowane dużo wcześniej. Odprawiano je każdego roku przed odpustem na Przemienienie Pańskie oraz w chwilach zagrożeń życiowych lub dziękując za otrzymane łaski²²⁴. Podczas II wojny światowej pielgrzymi z różnych miejscowości odprawiali to nabożeństwo po Mszy św. w kościele pw. Przemienienia Pańskiego przez 9 dni²²⁵. Gdy w 1972 roku cudowny obraz Przemienienia Pańskiego przeniesiono do nowego kościoła parafialnego pod tym wezwaniem, ks. Stanisław Jagła wprowadził na stałe Nowennę do Przemienienia Pańskiego, chcąc w ten sposób podkreślić obecność cudownego wizerunku²²⁶. Odprawiano ją odtąd co drugą niedzielę. Na początku lat 80. przeniesiona została na każdy wtorek, a od roku 1984 odprawiana jest w każdy czwartek przed Mszą św. wotywną o Przemienieniu Pańskim²²⁷.

Na Nowennę zapraszani są wszyscy i cieszy się ona dużą frekwencją wiernych. Jednak w każdy pierwszy czwartek miesiąca nabożeństwo oraz Msza św. z kazaniem dedykowane są szczególnie dzieciom. Na drugi czwartek miesiąca zapraszana jest młodzież i tak kolejno: matki, ojcowie i chorzy²²⁸. W Roku Jubileuszowym 1985-1986 czwartkowe Msze św. odprawiali i homilie głosili zaproszeni księża wywodzący się z parafii, byli wikariusze w Cmolasie oraz księża z miejscowości, z których wierni pielgrzymują do sanktuarium²²⁹.

Do istoty nabożeństwa należy: modlitwa do Przemienienia Pańskiego, odczytanie prośb i podziękowań oraz odmówienie modlitw błagalnych i dziękczynnych. Całość uświetniają pieśni do Przemie-

²²⁴ Relacja ustna, K. Szkaradek.

²²⁵ „W czwartek o godz. 6.30 rozpocznie się nowenna w kościele Przemienienia Pańskiego o odwrócenie klęski przesiedlenia i o tej godzinie codziennie przez 9 dni odprawiać się będzie”. Księga ogłoszeń, 5 listopada 1940.

²²⁶ J. Paszenda, s. 109.

²²⁷ Por. *Nowenna*, s. 62.

²²⁸ Teczka ogłoszeń, 15 sierpnia 1984 r.

²²⁹ Relacja ustna, K. Szkaradek.

nienia Pańskiego. Kapłan wraz z asystą procesjonalnie udaje się przed ołtarz główny, w którym umieszczony jest cudowny wizerunek. Tu po trzykrotnym dźwięku fanfar następuje odsłonięcie obrazu. Następnie celebrans śpiewa wezwania:

- *Przyjdź Przemieniony Chryste, pozostań z nami,*
- *Przyjdź, by nas umocnić na chwile pokusy,*
- *Przyjdź, by dokonać w nas odnowy życia Bożego,*
- *Przyjdź, pomóż nam dźwignąć się z upadku,*
- *Przyjdź, pomóż nam w utrapieniach życia codziennego,*
- *Przyjdź i zaprowadź nas do życia wiecznego*²³⁰.

Po każdym z tych wezwań wierni odpowiadają: „Przyjdź, Panie Jezu”. Następuje teraz modlitwa do Przemienienia Pańskiego²³¹, wyrażająca uczucia uwielbienia i prośby o przemianę serc, by zawsze trwały w miłości ku Chrystusowi. Po zakończeniu modlitwy śpiewa się jedną z pieśni do Przemienienia Pańskiego.

Najbardziej wzruszającym momentem nabożeństwa jest odczytywanie prośb i podziękowań. Ich treść jest przeróżna, jak i przeróżne są problemy współczesnego człowieka. Wierni przez cały tydzień składają je na ołtarzu. Celebrans przed nabożeństwem zapoznaje się z ich treścią, celem ich uporządkowania i nadania im ostatecznej formy²³². Większość zachowanych w archiwum parafialnym licznych kartek, na których wierni przedstawiają swoje prośby, dotyczy zdrowia. Proszą więc wierni o jego przywrócenie, o szczęśliwą operację, o szczęśliwe rozwiązanie, o ratunek w różnych nieszczęściach. Matki proszą Chrystusa Przemienionego o nawrócenie swoich dzieci, żony o nawrócenie mężów, o wyrwanie ich z nałogu pijaństwa. Chrystusowi powierzają siebie, rozpadające się małżeństwa, rozbite rodziny. Proszą o jedność, silną wolę, cierpliwość, ducha miłości i przebaczenia. Przychodzą tu rodzice prosić o pomoc w wychowaniu swoich dzieci. Przychodzą dzieci i młodzież, prosząc o pomoc w nauce, w zdawaniu egzaminów²³³. Po każdej prośbie odmawiana jest modlitwa „Ojcze nasz” i wezwanie „Jezu Przemieniony, przemień utrapienia nasze w upragnione pociechy”. Po zakończeniu wszystkich prośb śpiewana jest pieśń do Przemienienia Pańskiego.

Drugą grupę wśród napływających z okazji Nowenny kartek stanowią podziękowania za wysłuchane prośby i doznane łaski²³⁴. Jest ich wiele i dotyczą różnych spraw. Świadczą o tym, że pokładane nadzieje nie były daremne. Szczególne łaski od Chrystusa

²³⁰ *Nowenna*, s. 8.

²³¹ *Tamże*, s. 7.

²³² Relacja ustna, I. Kosiorowski.

²³³ Teczka prośb i podziękowań z Nowenny do Przemienienia Pańskiego.

²³⁴ *Tamże*.

Przemienionego zapisywane są w specjalnej księdze²³⁵. Po każdym podziękowaniu zanoszona jest modlitwa „Ojcze nasz” i wezwanie „Chwała Ojcu”. Następnie śpiewana jest jedna z pieśni do Przemienienia Pańskiego. Na zakończenie prośb i podziękowań prywatnych wierni kierują do Chrystusa Przemienionego za pośrednictwem celebransa prośby i podziękowania wspólne: za parafię, za Kościół, za Ojczyznę. W intencji wszystkich prośb i podziękowań oraz dla uwielbienia Chrystusa odmawiana jest Koronka do Przemienienia Pańskiego lub Litania o Przemienieniu Pańskim. Kończą się one własnymi modlitwami²³⁶.

Końcowym akcentem nabożeństwa jest odśpiewanie kolejnej pieśni do Przemienienia Pańskiego, która jest zarazem pieśnią na rozpoczęcie Mszy św. wotywniej o Przemienieniu Pańskim. Eucharystia jest punktem kulminacyjnym Nowenny i jest odprawiana zazwyczaj w intencji prośb i podziękowań²³⁷. Po zakończeniu Mszy św. następuje uroczyste zasłonięcie obrazu po trzykrotnym dźwięku fanfar i odśpiewaniu aktu uwielbienia Chrystusa. Celebrans śpiewa:

- *Bądź uwielbiony Panie Jezu Chryste,*
- *Bądź uwielbiony Synu Boga żywego,*
- *Bądź uwielbiony Odkupicielu świata,*
- *Bądź uwielbiony nasz Panie i Zbawicielu,*
- *Bądź uwielbiony w Tajemnicy chleba i wina*
- *Bądź uwielbiony w Twoim Przemienieniu*²³⁸.

- Po każdym wezwaniu wierni odpowiadają: „Bądź uwielbiony”. Potem celebrans wraz z asystą udaje się do zakrystii.

Nowenna do Przemienienia Pańskiego przynosi wiele korzyści duszpasterskich. W połowie tygodnia wierni modlą się, korzystają z sakramentu pokuty, a uczestnicząc we Mszy św., słuchają słowa Bożego i posilają się w sakramencie Eucharystii. Przez publiczne odczytywanie prośb i podziękowań wytwarza się atmosfera ufności, a jedni od drugich uczą się pięknej modlitwy, często bezinteresownej. Każda Nowenna cieszy się dużą frekwencją wiernych z parafii i okolic, nieraz bardzo odległych; jest świętem ku czci Przemienienia Pańskiego i przyczynia się do wzrostu kultu Chrystusa.

Obok Nowenny sanktuarium w Cmolasie pielęgnuje inne nabożeństwa ku czci Chrystusa Przemienionego. Wśród nich należy wymienić: Godzinki o cudownym Przemienieniu Pańskim śpiewane w niedziele i święta Pańskie, jak również w uroczystości odpustowe²³⁹. Kilka razy do roku odprawiane jest nabożeństwo słowa Bo-

²³⁵ Księga łask, s. 1.

²³⁶ Relacja ustna, K. Szkaradek.

²³⁷ Tamże.

²³⁸ Nowenna, s. 3.

²³⁹ Zob. Godzinki i pieśni.

żego, w czasie którego czytane jest i komentowane Pismo św. Ma to miejsce zwłaszcza podczas spotkań pielgrzymkowych młodzieży dekanalnej czy grup ministranckich. Bogatą oprawę mają Nieszpory do Przemienienia Pańskiego. Uroczyście odprawiane są zwłaszcza w oktawę 6 sierpnia z racji odpustu parafialnego²⁴⁰. Szczególną cześć oddają wierni Chrystusowi w ostatnią niedzielę roku kościelnego nabożeństwem ku czci Chrystusa Króla. Święto to bowiem łączy się liturgicznie ze świętem Przemienienia²⁴¹, a znajdująca się w głównym ołtarzu płaskorzeźba zasuwająca cudowny obraz przedstawia właśnie postać Chrystusa Króla siedzącego na tronie w chwale i majestacie.

Ponadto inne nabożeństwa mniej związane z tajemnicą Przemienienia Pańskiego, a obchodzone w związku z rokiem liturgicznym, ze względu na obecność cudownego wizerunku Chrystusa Pana przybierają specyficzny charakter. Wymienić tu należy nabożeństwa pierwszoczwartkowe ku czci Jezusa Chrystusa²⁴², Najwyższego i Wiecznego Kapłana oraz nabożeństwa związane z kultem Najświętszego Serca Pana Jezusa²⁴³. Można powiedzieć, że wszystkie celebracje przyjmują specyficzne zabarwienie chrystologiczne i są ulubioną przez wiernych formą oddawania czci Chrystusowi w tajemnicy Przemienienia.

5. Modlitwy i pieśni

Modlitwy i pieśni są obok nabożeństw ulubionym sposobem oddawania czci Chrystusowi w tajemnicy Przemienienia. Wśród ogólnie znanych modlitw i pieśni lud wierny, gromadząc się u stóp Chrystusa, pozdrawia Go modlitwami i pieśniami spotykanymi tylko w sanktuarium w Cmolasie. Powstawały one w ciągu wieków, tworzone przez ludowych twórców i zakorzeniły się w tradycji miejscowej ludności. Również to, co wiemy o modlitwach i pieśniach wyrażających cześć Chrystusa Przemienionego na terenie innych ośrodków kultu, w jakiś sposób przenikało do Cmolasu i tu było rozpowszechnione.

Pierwszy zbiór modlitw i pieśni został wydany w 1917 roku w broszurze zatytułowanej *Nabożeństwo do Przemienienia Pańskiego w kościółku w Cmolasie*²⁴⁴. Drugi zbiór modlitw i pieśni zawiera *Nowenna do Przemienienia Pańskiego* wydana z racji 400-lecia ob-

²⁴⁰ Tamże.

²⁴¹ P. Parsch, *Rok liturgiczny*, t. 3, Poznań 1956, s. 374; *Agenda liturgiczna*, s. 374.

²⁴² Tamże, s. 215 i nn.

²⁴³ Tamże, s. 221 i nn.

²⁴⁴ *Nabożeństwo do Przemienienia Pańskiego*.

jawienia Pana Jezusa w Cmolasie 1585-1985²⁴⁵. W związku z tym, że cześć, jaką odbiera Pan Jezus w swoim obrazie, ma coraz większy zasięg, a Nowenna w każdy czwartek cieszy się dużą frekwencją, postanowiono zebrać modlitwy i pieśni, by udostępnić je wiernym²⁴⁶. W Roku Jubileuszowym w sanktuarium w Cmolasie wydano jeszcze jedną broszurę zatytułowaną *Godzinki i pieśni o Cudownym Przemienieniu Pańskim*²⁴⁷.

Wśród modlitw możemy wyróżnić kilka kategorii. Pierwszą stanowią krótkie inwokacje, prośby i uwielbienia. Śpiewa się je również przy odsłanianiu i zasłanianiu obrazu. Do tej grupy modlitw należą krótkie, lecz bardzo bogate w treści i piękne wezwania:

*O, Jezu Przemieniony, daj mi
na każde teraz – żywą wiarę
– bym umacniał wątpiących,
na każde potem – mocną nadzieję,
– był pocieszał strapionych,
na zawsze – prawdziwą miłość,
bym przelewał ją na innych*²⁴⁸.

Drugą grupę stanowią modlitwy w chorobie lub za chorego²⁴⁹. Zanoszą je do Chrystusa Pana dotknięci chorobami lub ich bliscy, ufając, że przemieni On „utrapienia w upragnione radości”²⁵⁰. Następna grupa modlitw to modlitwy dłuższe do Przemienienia Pańskiego lub na uroczystość Przemienienia Pańskiego, tak dawne, jak i współczesne, dostosowane do potrzeb duchowych wiernych doby obecnej²⁵¹.

W wymienionych wyżej zbiorach modlitw na szczególną uwagę zasługują wezwania do Chrystusa Przemienionego w formie litanijnej²⁵², przeznaczone zwłaszcza do prywatnego odmawiania. Miejscowa tradycja przekazuje zwyczaj odmawiania tej litanii w czasie Nowenny do Przemienienia Pańskiego lub innych nabożeństw ku czci Chrystusa Przemienionego. Najstarszą i najbardziej ulubioną modlitwą, dzięki temu przyjętą powszechnie w parafii, a nawet poza jej granicami, jest Koronka do Przemienienia Pańskiego²⁵³. Znana była w drugiej połowie XIX wieku i bardzo często odmawiana. Posłu-

²⁴⁵ *Nowenna*.

²⁴⁶ Tamże, s. 6.

²⁴⁷ *Godzinki i pieśni*.

²⁴⁸ *Nowenna*, s. 1.

²⁴⁹ Tamże, s. 15.

²⁵⁰ Tamże, s. 11-12.

²⁵¹ *Nabożeństwo*, s. 8-9; *Nowenna*, s. 7.

²⁵² Tamże, s. 11-14.

²⁵³ Tamże, s. 9-10.

giwano się nią często w Nowennie przed uroczystością odpustową na Przemienienie Pańskie²⁵⁴.

Upowszechnienie się przeżywania kultu Przemienienia Pańskiego w Cmolasie znalazło wyraz w pieśniach. Większość z nich jest pochodzenia ludowego. Najstarsze z zachowanych pochodzą z drugiej połowy XIX wieku²⁵⁵. Treść poszczególnych pieśni jest bogata i zróżnicowana, jak bogate jest życie ludzkie we wszystkich jego przejawach. Wypowiadano w nich smutki, radości, załamania, nadzieje i wzloty nie tylko osobiste czy rodzinne, ale i całego narodu. Większość spośród pieśni nawiązuje do opisu zdarzenia na górze Tabor. Widać to m.in. w pieśni *Ufni w moc Twoją*:

*Boską swą chwałę na górze Taborze
Trzem Apostołom objawiłeś Boże.
Dobrze nam tu być – wołali zdziwieni,
Uszczęśliwieni*²⁵⁶.

Ten sam motyw przewija się również w pieśni *Święta Przemiana*, która porównuje tamtą przemianę z przemianą w czasie Ofiary Pańskiej:

*Jak na Taborze przed Apostołami,
Tak się przemienia w Hostii wciąż przed nami,
Byśmy z Nim razem w zjednoczeniu trwali,
Jego kochali*²⁵⁷.

Niektóre pieśni mają charakter specyficzny, dostosowany do wykonywania w czasie pielgrzymki do Chrystusa Przemienionego.:

*Do Twego, Jezu, kościoła wszyscy tu pilnie śpieszymy,
Twa dobroć tutaj nas woła, tu się przed Tobą korzymy.
Przemień, o Jezu, co smutne w nas,
Kochać Cię chcemy po wieczny czas*²⁵⁸.

Pieśń *Ufni w moc Twoją* nawiązuje do cudownego zjawienia się Chrystusa Pana w Cmolasie 13-letniemu chłopcu Wojciechowi Borowiuszowi:

*Chwałę tu u nas także okazałeś,
Miejsce to na tron Swej łaski obrałeś,
Odkąd w jasności chłopcu się zjawiłeś,
Cud uczyniłeś*²⁵⁹.

W treści dalszych zwrotek tej pieśni przewija się motyw szczególnej opieki Chrystusa nad wioską i okolicą:

²⁵⁴ *Nabożeństwo*, s. 5-7; M. Duran, *Książka do nabożeństwa dla wszystkich katolików*, Laszno 1853, s. 439-442.

²⁵⁵ *Nabożeństwo*, s. 18-24.

²⁵⁶ Tamże, s. 18-20.

²⁵⁷ *Nowenna*, s. 37-38.

²⁵⁸ Tamże, s. 31.

²⁵⁹ *Nabożeństwo*, s. 18.

Wzrok Twój łaskawie na nas spoczywa,
Złota jest szata, która Cię okrywa,
Ręką zaś Swoją ciągle błogosławisz,
Więc i nas zbawisz
Tu na modlitwę ludzi przywołujesz,
Tu próśb ich zawsze chętnie wysłuchujesz,
Dajesz urodzaj, choroby uzdrawiasz,
Grzeszników zbawiasz²⁶⁰.

W wielu pieśniach widać wiarę i przywiązanie ludu wiejskiego do Chrystusa Przemienionego. Pielgrzymując tu, swoje pragnienia wyraża w śpiewie, prosząc o urodzaj, potrzebny deszcz lub pogodę, o oddalenie klęsk żywiołowych. Ukazują to szczególnie strofy pieśni *Najśłodszy Jezu Chryste, a nasz Panie*:

Poszczęść nam, Panie, w polu i oborze,
Chroń od zarazy dobytek i zboże²⁶¹.

Pieśń *Najśłodszy Jezu, gdy do Przemienienia* wyraża podobne prośby:

Przemień ubóstwo i potrzeby człeka
W majątek mierni, niech się nie ucieka
Do złych sposobów, ale pożywienie
Mając, niech na swe pracuje zbawienie.
Przemień, o Jezu, w miłosierdzie święte
Swój gniew, a klęski pohamuj zawzięte.
Niech grad, mór, wojna nam nieznane będzie.
Niech doznajemy Twej litości wszędzie²⁶².

Uciekają się do Chrystusa Przemienionego dotknięci różnymi chorobami. Tę wielką ufność w przywrócenie zdrowia wyraża większość pieśni. Dobitnie wyraża to pieśń *Ufni w moc Twoją*:

Oto i chorzy dziś się uciekają
Do Ciebie, Jezu i w Tobie ufają.
Ty jedno słowo wypowiedz nad nimi,
Będą zdrowymi²⁶³.

Pieśń *Do tronu Twego* zawiera przestrożę Chrystusa i wskazuje, gdzie jest nasze miejsce ucieczki w niedoli:

Gdy nam Twa mądrość cierpienie przeznacza,
Mówisz: niech każdy do Mnie się nawraca,
Niech w swej niedoli do Mnie z prośbą pnie się,
Radość odniesie²⁶⁴.

²⁶⁰ Tamże, s. 18-19.

²⁶¹ J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, wyd. 36, red. K. Mrowiec, Opole 1980, s. 335-336.

²⁶² *Nabożeństwo*, s. 23.

²⁶³ Tamże, s. 20.

²⁶⁴ Tamże, s. 21.

Proszą więc grzesznicy o przebaczenie z wielką pokorą i nadzieją w to, że zostaną wysłuchani i będą śpiewać pieśń dziękczynienia. Obrazuje to pieśń *Ufni w moc Twoją*:

*Odpuść nam grzechy, pomóż do zbawienia,
A będziem śpiewać hymny dziękczynienia.
Przemień już teraz dawne nasze złości
W duchu miłości²⁶⁵.*

Wdzięczność za tyle wyświadczonych łask wyśpiewują wierni w wielu pieśniach, m.in. w pieśni *Święta przemiana*:

*Święta Przemiano Jezusa naszego,
Której dokonał Pan za życia swego
Uwielbionego już na ziemi ciała,
Cześć Ci i chwała!²⁶⁶.*

Nie sposób wyczerpać treści, jaką zawierają pieśni, które wierni zanoszą do Chrystusa Przemienionego w sanktuarium w Cmolasie. Tym śpiewem wierni starają się podziękować Chrystusowi za tę wielką łaskę, że tu właśnie obrał sobie miejsce szczególne swojej obecności i króluje od czterech wieków.

6. Model pobożności

Każdy ośrodek duszpasterski wywiera specyficzny wpływ na wiernych, których wokół siebie gromadzi, kształtując w ten sposób swój własny i niepowtarzalny model pobożności. Jest on zależny od wielu czynników, lecz główny wpływ na jego kształtowanie ma rodzaj i zakres stosowanych form duszpasterskich. Sanktuarium cmolaskie kultywuje tradycyjne, przyjęte w całym Kościele formy służby Bożej. Posiadają one już ze swej istoty charakter chrystocentryczny, będący konsekwencją ducha panującego w ośrodku kultywującym cześć Chrystusa Pana. Oprócz nich podtrzymywane są różnorodne przejawy kultu Chrystusa Przemienionego w postaci nabożeństw, modlitw i pieśni. Na szczególną uwagę zasługuje odprawiana w każdy czwartek uroczysta Nowenna do Przemienienia Pańskiego.

Pewne praktyki religijne zyskują na znaczeniu w świadomości wiernych. Na pierwszym miejscu należy wymienić Mszę św., bowiem wśród wiernych wzrasta coraz bardziej zrozumienie tajemnicy liturgii mszalnej. Wzrasta także zrozumienie praktykowania częstej Komunii św., a w konsekwencji życia w stanie łaski²⁶⁷. Ma to

²⁶⁵ Tamże, s. 19.

²⁶⁶ Tamże, s. 37.

²⁶⁷ Por. I. Tokarczuk, *Kierunki przemian współczesnej polskiej religijności*, „Niedziela”, 41(1985), s. 6.

wpływ na podniesienie moralnego poziomu życia chrześcijańskiego wiernych, którzy oddziałują swoim przykładem na otoczenie. Starają się tym samym, aby cześć Chrystusa nie była oddawana tylko przed Jego obrazem, ale codziennym życiem. Prowadzi to w konsekwencji do coraz większego wcielania w życie zasad Ewangelii Chrystusowej.

Dzisiejszy świat tak wiele potrzebuje przemiany na lepsze. Szczególnie tej przemiany potrzebują chorzy duchowo. Gromadzą ich w sanktuarium nie tylko okazje świąt, uroczystości Pańskich czy odpustowych, ale również nabożeństwa ekspiacyjne. Ma to zwłaszcza odniesienie do urządzanych na początku Wielkiego Postu rekolekcji świętych. Zaczynają się zwykle od drugiej niedzieli, kiedy to liturgia wspomina tajemnicę Przemienienia Pańskiego²⁶⁸.

Kustosze sanktuarium i księża głoszący słowo Boże zawsze podkreślają, że nikt stąd, od Chrystusa Przemienionego, nie powinien wyjść nie przemieniony wewnętrznie. Dlatego tak wielu spowiada się tutaj, często po latach zaniedbania tego sakramentu²⁶⁹. Tu podejmują misje Taboru, ideę przemienienia życia i świata ci, co przeżyli, co „zobaczyli w sobie” Chrystusa, jak gdyby sami przeżyli scenę przemienienia. Chrystus wie ich „na górę wysoką”²⁷⁰.

Bardzo duża ilość pielgrzymów przystępuje do Komunii św., szczególnie w uroczystości odpustowe. To bowiem, co stało się na górze Tabor, urzeczywistnia się za każdym razem w Ofierze Świętej. Na ołtarzu widzi się tylko zwykle postacie, ale oczyma wiary ogląda się przemienionego Chrystusa. Eucharystia jest sakramentem przemienienia, „zarodkiem przemienienia”. Celem liturgii jest również przemienienie²⁷¹. To są te niewymierne łaski, których Chrystus udziela: nawrócenie, poprawa życia religijno-moralnego, pomoc zagubionym wewnętrznie. Nie posiadają one historycznej dokumentacji, należą bowiem do intymnej sfery życia ludzkiego. Gromadzący się przed cudownym obrazem Chrystusa Pana wierni potwierdzają prawdziwość tego twierdzenia i świadczą, że są one liczne.

Kult Przemienienia Pańskiego powstał niewątpliwie m.in. w wyniku szukania przez wiernych pomocy i ratunku w cierpieniu. Dominuje tu bowiem „ideologia” – pocieszenia i przemiany²⁷², która stanowi jakby duszę i „własne imię” sanktuarium. Wierni z wsi i okolic szybko przylgnęli do Chrystusa Przemienionego, przyjmując Go za powiernika radości i trosk oraz Tego, który te troski przemienia

²⁶⁸ Relacja ustna, K. Szkaradek.

²⁶⁹ Tamże.

²⁷⁰ M. Brzeziński, *Zamyślenia przy ołtarzu*, Warszawa 1985, s. 215.

²⁷¹ P. Parsch, s. 377.

²⁷² Wyrazem tego jest np. następujący napis na tarczy w starym kościele w Cmolasie: „Przemień, o Jezus, nasz smutek i żalność – w pociechę i radość”. Por. E. Krężel, s. 80.

w upragnione radości²⁷³, otaczając Jego obraz czcią. W zamian za to otrzymują łaski potrzebne w życiu codziennym, a nieraz nadzwyczajną pomoc w formie cudów. Wielokrotne doświadczenie łask wytworzyło wśród ludności przekonanie o wielkiej hojności i łaskowości Chrystusa w sprawach Jemu polecanych.

Cudowny obraz otoczony jest licznymi wotami, przyciąga do siebie wzrastającą liczbę pielgrzymów. Uczestnictwo w kulcie stanowi istotną siłę integracyjną wierzącego ludu. Udział w uroczystościach odpustowych jest w dalszym ciągu masowy. Świątowanie w środowiskach wiejskich z racji tradycyjnych obrzędów daje poczucie odmienności tego dnia w stosunku do dnia codziennego. Obserwowane ożywienie idei i praktyk pielgrzymkowych jest czynnikiem zacieśniającym więź lokalną i scalającym więź narodową²⁷⁴. Wyrazem tego jest święto Przemienienia Pańskiego obchodzone uroczyście nie tylko w Cmolasie, ale także w okolicy. W tym dniu wierni w większości powstrzymują się od prac i uczestniczą we Mszy św.²⁷⁵

Nie ulega więc wątpliwości, że kult Chrystusa Przemienionego wychowuje wiernych i pogłębia ich wiarę. Wpatrując się bowiem w jasność Pańską, coraz bardziej jaśnieją, upodabniając się do Jego obrazu (por. 1 Kor 3,18). Mają więc swoje osobiste „Tabory”. Tak więc tradycyjne formy pobożności, wzbogacone specyficznymi sposobami oddawania czci Chrystusowi Przemienionemu, dają w rezultacie jednolity nurt pobożności, kształtowany przez sanktuarium. Sprzyja on modelowaniu właściwej postawy religijnej wiernych korzystających z omawianego ośrodka oraz przyczynia się niewątpliwie do rozwoju kultu Chrystusa Pana, który promieniuje stąd na całą okolicę.

ZAKOŃCZENIE

Rozważania i analizy podejmowane w niniejszym tekście miały przyczynić się do ukazania zjawiska kultu Przemienienia Pańskiego obserwowanego na przestrzeni czterystu lat istnienia sanktuarium w Cmolasie. Dostępne dokumenty źródłowe i opracowania, choć nie wyczerpują zagadnienia, to jednak są wystarczającym materiałem dla uzyskania odpowiedzi na główne problemy postawione w pracy. Obecny stan popularności kultu Chrystusa w tajemnicy Przemienienia jest wynikiem oddziaływania wielu czynników. Ważnym podłożem rozwoju kultu i czci Chrystusa Pana jest

²⁷³ Motyw ten przejawia się w Litanii do Przemienienia Pańskiego, gdzie odpowiedź na wezwania brzmi: „Przemień utrapienia nasze w upragnione pociechy”. *Nowenna*, s. 11-14.

²⁷⁴ Por. J. Mariański, *Przemiany religijności ludowej w środowisku wiejskim*, w: *Religijność ludowa*, Wrocław 1983, s. 267.

²⁷⁵ Relacja ustna, S. Jagła.

wielowiekowe istnienie parafii w Cmolasie oraz duże zaangażowanie księży kustoszy sanktuarium i wiernych w tę sprawę.

Przedstawione zjawisko kultu jest związane z obiektem czci wiernych, który stanowi obraz przedstawiający scenę Przemienienia Pańskiego według tradycyjnego schematu. Na podstawie przesłanek historycznych i analizy ikonograficznej można ustalić czas powstania obrazu na pierwszą połowę XVII wieku. Natomiast pierwsza wzmianka o kulcie tegoż obrazu datowana jest na połowę XVII wieku. Wśród ludzi kształtujących oblicze omawianego fenomenu należy wymienić ks. Wojciecha Borowiusza, promotora i założyciela sanktuarium. Chcąc upamiętnić widzenie Chrystusa Przemienionego, które miał w młodości, ufundował kościół i darował obraz, przez co położył podwaliny pod powstanie i rozwój sanktuarium. Sam fakt objawienia się Chrystusa w Cmolasie odegrał wielką rolę w powstaniu, przetrwaniu i rozwoju kultu. Jest również magnesem przyciągającym rzesze pielgrzymów do tego sanktuarium w dobie obecnej.

W ciągu minionych wieków oddziaływanie pobożności kształtowanej w sanktuarium przybierało różne formy i miało różny zasięg w regionie. Był okres, kiedy to kult Przemienienia Pańskiego był szeroko rozwinięty i miał duże oddziaływanie na wiernych. Przeżywał także niejednokrotnie swoje załamania i kryzysy, głównie w formach zewnętrznych kultu, spowodowane okresem utraty państwowości polskiej. Obecnie kult jest żywy i przybiera na sile, przeżywając swój renesans. Główny wpływ na mocne ożywienie kultu miało przeniesienie cudownego obrazu w tajemnicy Przemienienia do nowo wybudowanego kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego. Niewątpliwie ogromna jest w tym zasługa ks. Stanisława Jagły, kustosza tutejszego sanktuarium w latach 1940-1984, który swoją pracą i poświęceniem zapisał piękną kartę w dziejach sanktuarium.

Nie bez znaczenia dla dalszego rozwoju kultu był jubileusz 400-lecia sanktuarium przypadający w 1985 roku oraz Rok Jubileuszowy przeżywany w związku z tą rocznicą, ogłoszony przez ordynariusza tarnowskiego bpa Jerzego Ablewicza. Daje się mocno zauważyć działalność omawianego sanktuarium, jego rola i wkład w życie religijne parafian i regionu. Wskazuje to na systematyczny rozwój kultu Chrystusa Przemienionego i ciągle wzrastająca liczba pielgrzymów przybywających do sanktuarium. Korzystają tu bardzo licznie ze stołu słowa Bożego i Eucharystii. Istnieje więc uzasadniona racja do traktowania tego ośrodka kultu jako sanktuarium o randze regionalnej. Obejmuje bowiem swoim zasięgiem część diecezji tarnowskiej i przemyskiej, a wierni regionu dają dowody ogromnego przywiązania do sanktuarium i czci oddawanej Chrystusowi w tajemnicy Przemienienia.

Na podstawie wnikliwej obserwacji przejawów i form kultu

oraz pietyzmu i wiary, z jaką zanoszą wierni do Chrystusa swoje prośby i podziękowania, można postawić optymistyczną tezę, że w przyszłości kult będzie się ogniskował jeszcze bardziej wokół tego wizerunku, przybierając coraz to nowe formy i będzie zyskiwał coraz większy zasięg terytorialny, gdyż w pobliżu brak konkurencyjnego ośrodka, tym bardziej sanktuarium Pańskiego. Fakt zdrowej pobożności wiernych związanej z kultem Przemienienia Pańskiego w cudownym obrazie pozwala wysnuć opinię o prawidłowości podejmowanych form, akcji duszpasterskich, związanych z podtrzymywaniem i rozwojem kultu ku czci Chrystusa Pana w tajemnicy Przemienienia oraz prowadzi do wniosku postulującego dalsze ich utrzymanie oraz prawidłowy rozwój.

Praca niniejsza, będąca pierwszym szerszym źródłowym opracowaniem kultu Przemienienia Pańskiego w Cmolasie, nie wyczerpuje wszystkich zagadnień związanych z tematem. Wielu faktów nie udało się odtworzyć, gdyż brak materiałów źródłowych. Niewiadomym i niemożliwym do ustalenia jest m.in. dokładny czas powstania obiektu kultu, jego pochodzenie i autorstwo. Szerszego monograficznego opracowania wymaga też historia parafii. Autor wyraża nadzieję, że praca stanie się skromnym przyczynkiem oraz zachętą do dalszych, wnikliwych badań nad dziejami kultu Przemienienia Pańskiego w Cmolasie oraz nad historią parafii i sanktuarium.

Aneksy

1. Wykaz pieszych pielgrzymek przybyłych na uroczystości odpustowe w 1985 roku

Lp.	Nazwa parafii	Ilość osób
1.	Dzikowiec – Liturgiczna Służba Ołtarza	50
2.	Kolbuszowa	2000
3.	Kopcie	100
4.	Kosowy i Siedlanka	250
5.	Kupno i Widelka	250
6.	Lipnica	150
7.	Majdan Królewski	100
8.	Mechowiec – filia parafii Cmolas	200
9.	Niwiska	80
10.	Nowa Dęba – parafie pw. Podwyższenia Krzyża i pw. Matki Bożej Królowej Polski	300
11.	Ostrowy Tuszowskie	150
12.	Ostrowy Tuszowskie – młodzież	80
13.	Poreby Dymarskie	240

14.	Przedbórz	100
15.	Sarnów	30
16.	Sędziszów – Liturgiczna Służba Ołtarza	20
17.	Trzęsówka i Ostrowy Baranowskie	550
18.	Trzęsówka i Ostrowy Baranowskie – Dziewczęca Służba Maryjna	50
19.	Werynia	350
20.	Wola Rusinowska	100

2. Wybrane prośby i podziękowania

a) Prośby

„Panie Jezu Przemieniony, który przemieniasz smutek w radość, przemień mój smutek. Tak bardzo boleję nad coraz to gorszym stanem zdrowia mojej córki. Już trzeci miesiąc mija po ciężkiej operacji, jaką przeszła, a nie ma żadnej poprawy, wręcz przeciwnie, coraz to gorzej. Jezu, Cudowny Lekarzu chorych, daj łaskę powrotu do zdrowia mojej córce. Ja zaś nigdy nie przestanę Ci dziękować za Twoją dobroć. Bolejąca matka” [adres].

Odczytano: 30 sierpnia 1984 r.

* * *

„Jezu Przemieniony, zwracamy się do Ciebie z gorącą prośbą, abys miał w swej opiece nasze dziecko, które ma przyjść na świat za niecały miesiąc. Dwoje naszych dzieci odeszło z tego świata, żyjąc krótko, zaledwie parę miesięcy czy tygodni, ale taka była Twoja wola. Prosimy Cię tak gorąco i serdecznie, spraw, by to trzecie nasze dziecko przyszło na świat zdrowe, abyśmy się mogli cieszyć jego życiem i rozwojem. Zatroskani rodzice” [imiona].

Odczytano: 16 sierpnia 1984 r.

* * *

„Jezu Przemieniony, Ty wszystko możesz, Ty nigdy nie odmawiasz Swojej łaski, którą w takich męczarniach na krzyżu nam wysłużyłeś. Dziś z wielką pokorą proszę Cię o łaskę przemiany dla mojego męża, tak często nadużywa alkoholu. Jezu, widzisz, jak mi ciężko, sama wychowuję dzieci. Spraw Swoją łaską, aby mój mąż wyrwał się z tego straszego nałogu, aby zajął się domem i dziećmi. Twoja wierna czcicielka wraz z dziećmi”.

Odczytano: 16 sierpnia 1984 r.

b) Podziękowania

„Jezu, składam Ci publiczne podziękowanie, że mnie wysłu-

chałeś. 30 sierpnia złożyłam prośbę o zdrowie mojej ciężko schorowanej córki Józefy, była już w beznadziejnym stanie. Dzisiaj już chodzi, czuje się dobrze. To wyzdrowienie przypisuję tylko Tobie, Jezu Przemieniony. Bądź uwielbiony za tę doznaną łaskę i nie opuszczaj nas ze swej opieki. Matka” [adres].

Odczytano: 18 października 1984 r.

* * *

„Panie Jezu Przemieniony, rozradowanym sercem dziękuję Ci za powrót do zdrowia mojego dwuletniego syna Artura, który po ciężkim oparzeniu, a następnie ciężkiej operacji przeszczepu skóry czuje się dobrze. Uwielbiam Cię, Drogi Zbawicielu i dziękuję za tę tak widoczną pomoc i łaskę. Matka” [adres].

Odczytano: 16 stycznia 1985 r.

* * *

„Jezu Przemieniony, tak gorąco i serdecznie pragnę Ci podziękować za dobrego męża, za uzdrowienie go z choroby, za dobre dzieci, które mi dałeś. Z to, że przychodzisz, gdy smutno i ciężko, aby mnie pocieszyć. Twoja czcicielka”.

Odczytano: 14 marca 1985 r.

*THE CULT OF THE TRANSFIGURATION OF JESUS
IN THE PARISH OF CMOLAS*

Cmolas should be distinguished from many sanctuaries in the Kolbuszowa region due to the image of the Transfiguration of Jesus venerated here by the faithful. Cmolas was founded in the second half of the 14th century, and the local parish was created around the year 1422. The growing cult of the Transfiguration contributed to the building of two churches here. The founder of the first one, which is called today "a miraculous church", was Rev. Wojciech Borowiusz. In this church people venerated the miraculous image of the Transfiguration of Christ from the very beginning. The new church was consecrated 5 November 1961. The miraculous image was placed in it in 1972.

The image of the Transfiguration is painted in oil technique on canvas. It presents the Transfiguration of Jesus on Mount Tabor in the presence of three Apostles: Peter, Jacob and John. The picture plane is divided into two spheres: heavenly and earthly. The image dates back to the first half of the 17th century and even in the Old Polish period the image was held in deep reverence. In 1674 the picture was famous for miracles and was surrounded by votive offerings. In the early period of the Partitions of Poland the cult underwent a crisis, but it was revived in the second half of the 19th century. After the Second World War the reverence for the Transfiguration of Christ exceeded the boundaries of the parish and deanery. Today the Sanctuary of Cmolas plays an important role as an important center for awakening and cultivating the reverence for Jesus Christ. A great number of piety forms include: church fairs, pilgrimages, Novena to the Transfiguration of Jesus and other church services, prayers and songs.